

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 2005

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

ÅRSSKRIFT

2005

Lokalhistorisk Arkiv Stubbekøbing

Lokalhistorisk Arkivs Årsskrift 2005

Udgivet af
Lokalhistorisk Forening for
Stubbekøbing kommune

Redaktion:
Foreningens bestyrelse

Opsætning & lay-out:
Arkivlederen

Tryk:
Toptryk Grafisk, Falster afd. 5485 2094
falster@toptryk.dk

ISSN 0109 - 2162

Indholdsfortegnelse

Tekst til forside og side 1.....	side 4
Stubbekøbings Kongelige Handelsprivilegier	
Bjørn Nielsen.....	side 5
Danmarks Lærerforening, kreds 31	
Niels Ebbe Kærlyt.....	side 8
Fra Osvald Hansens erindringer	
Osvald Hansen.....	side 15
Skjørringe, Indtil 1604	
Ib Hjort-Hansen.....	side 19
Skjørringe. I kronens eje 1604-1766	
Ib Hjort-Hansen.....	side 25
Tørveskær	
Anders Plambeck/Karen Toxværd.....	side 39
Carlsfeldt	
Svend Ove Pedersen.....	side 42
Åstedsmøde i Virket by, Udskiftning og udflytning 1805	
Vibeke Ravn Mortensen.....	side 47
Dagligliv på Dyrløvs gård år 1900	
Kirsten Dyrlov.....	side 58
Stemmingsbillede fra 5. maj 1945	side 61
Kommunalreformer	
Karin Suhr Rasmussen.....	side 68
Fra Arkivet	
Karin Suhr Rasmussen.....	side 71
Årsberetning for Lokalhistorisk Forening	
Vibeke Ravn-Mortensen	side 74

Tekst til forside og side 1.

På forsiden ses Skørringes hovedbygning som den så ud fra 1924 til 1966. Bygningen var opført i 1816 og fik ved en tilbygning i 1884 tilføjet tårnet, der da stod med fladt tag med altan. Ved en ny ombygning i 1924 blev spiret tilføjet. Hele bygningen blev revet ned i 1966, hvor den nuværende hovedbygning blev opført i et plan.

På side 1 har vi valgt et foto af Kristine Asser Hansen ved en af de mange generalforsamlinger, hun har stået for i sin tid som formand for Lokalhistorisk Forening, en post hun bestred fra 1983 til hun gik af ved generalforsamlingen i år. I alle årene har Kristine prioriteret Årsskriftet meget højt, for - som hun så ofte har sagt - så er det bevaret for eftertiden. Kristine har selv bidraget med flere artikler i årenes løb.

Stubbekøbings Kongelige handelsprivilegier.

Bjørn Nielsen

Sidste år fejrede vi Stubbekøbing købstads 650-års jubilæum. De ældste bevarede privilegier er 650 år gamle, men de henviser til endnu ældre privilegier. Bjørn Nielsen har forsøgt at finde forklaringen på det tomrum, der er i købstadsforløbet.

I år 1354 fik Stubbekøbing sine handelsprivilegier **tilbage**, og kunne igen kalde sig købstad.

Der har været gjort mange forsøg på, at forklare hvorfor byen mistede sine første privilegier, men alle historier munder ud i gætterier, for intet er præcist nedskrevet.

Jorden omkring ledingshavnen var kongens ejendom, heriblandt de to næs, hvoraf det ene endnu i dag hedder Kongsnæs. Om det er en tilfældighed, at kun det ene næs blev bebygget, eller om det skyldes de hellige steder og utallige stensætninger på det østre næs – hvor ”fristedet” skiller sig ud som noget særligt, vides ikke. Fristedet, som senere blev kaldt lystanlægget / Tivoliet, og som i købekontrakten af 23/9 1919 fra Korselitze, blev omtalt som et ”fristed fra gammel tid”?

Byen voksede op omkring kirken på det vestlige næs, og der hersker ikke tvivl om, at der har været en heftig aktivitet ved naturhavnen fra vikingetid og frem til ca. år 1160, hvor kirken blev bygget, hvorefter der så ikke skete meget i ca. 200 år, frem til 1354, hvor byen igen fik status som købstad.

Når en by som Stubbekøbing mister sine kongelige privilegier, så må der have været en væsentlig grund til det. Alle gode handelssteder havde kongelige privilegier, og kongehuset nød godt af de beskatninger, som handelspladserne kastede af sig. Handelspladserne lå oftest ved kyster med et lægivende næs, eller i en dyb fjord, hvor der kunne sejle selv lidt større fartøjer ind. Kongen ydede beskyttelse til de handlende i form af en embedsmand (by- og/eller handelsfoged), der sørgede for ro og orden. Folk kunne komme inde fra øerne og handle på de af kongen udstedte handelspladser, imod at betale skat til kongen.

Embedsmanden var oftest et af kongens familiemedlemmer eller en adelig, som kunne opretholde freden og yde beskyttelse med sine landsknægte/soldater. For dette job fik embedsmanden sikkert også sin del af de indkrævede skatter, ligesom han i Stubbekøbing også nød godt af de rejsende. Alt i alt et sikkert levebrød for embedsmanden.

Beskyttelse var vigtig, for det var almindeligt med slaveri. Saxo beretter om talrige slag under krigene mod venderne frem til ca. år 1200, og faren for overfald var til stede.

En af historierne om de tabte privilegier gå ud på, at der er blevet dræbt en kongelig person i byen, og at byen af den grund mistede sine handelsprivilegier?

Stubbekøbing har igennem århundreder været overnatningsted for rejsende, som skulle med båd videre ud i landet eller verden, og det er ikke usandsynligt, at også kongelige personer har besøgt og overnattet i byen, men gennem danmarkshistorien er der tydeligvis ikke dræbt mange kongelige personer i den tidlige middelalder, og ingen er direkte knyttet til Stubbekøbing.

En anden mulig forklaring har forbindelse med mordet på Knud Lavard: I begyndelsen af år 1100 var det den gøtiske Erik Jarl, som var sat til Jarl over Falster. Erik Jarl var gift med Knud den Helliges datter Cæcillie og kom fra det sydlige Sverige, hvor gøterne i slutningen af 1100-tallet forenedes med sveerne til et samlet svensk rige.

Jarl er et gammelt ord for kongens vigtigste embedsmand med fyrstelig

rang. Titlen Jarl stammer fra vikingetiden og blev senere i middelalderen til hertug.

Denne Jarl har styret handelspladsen ved Stubbekøbing, og det må formodes, at samme Erik Jarl boede på den i sagnet omtalte borg ved Kongens næs. Hvor den nu har ligget? Ved Kongsnæs – ved Pæregård – ved Slotsmarken? Borgen og ruinerne efter den er omtalt i historien, senest i år 1743, men ruinen er endnu ikke lokaliseret.

Samme Erik Jarl boede ifølge historien også på Haraldsted ved Ringsted. Det sted hvor Knud Lavard blev myrdet i 1131.

Da Knud Lavard blev myrdet, var Erik Jarl ikke direkte indblandet, men det foregik på hans jord, og dermed forventeligt også under hans beskyttelse.

Blev Erik Jarl straffet ved, at de kongelige privilegier blev inddraget, og dermed hans indtægtsgrundlag fjernet? Og er det grunden til, at Stubbekøbing fik frataget sine handelsprivilegier, og først i år 1354 fik dem **tilbage**?

På den tid kom munkene til landet med viden om stenhus- og vandmøllebyggeri. Blev næsset, hvor handelspladsen lå, foræret til en sådan tysk munkeorden, som byggede kirke og mølledæmning på stedet, som en straf eller formaning af Knud Lavards søn Valdemar den Store?

Stubbekøbings kridtstenskirke, som blev bygget ca. år 1160 vidner om stor aktivitet i byen, og at der har været mange folk tilstede, kan der ikke herske tvivl om.

Danmarks ældste byer gemmer på mange hemmeligheder. En af Stubbekøbings hemmeligheder omhandler de første handelsprivilegier.

Danmarks Lærerforening, kreds 31.

N. Ebbe Kærlyt

Niels Ebbe Kærlyt, der siden 1947 har været lærer i Vejringe, Ore og sidst i Åstrup centralskole, var også meget engageret i Danmarks Lærerforenings 31. kreds, Stubbekøbingkredsens arbejde fra omkring 1920.

Vi har her valgt nogle udpluk af beretningen, som ligger i sin helhed på Lokalhistorisk Arkiv, hvor interesserede vil have mulighed for at studere den nærmere. Kærlyt starter med at fortælle landsbyskolernes historie

Ved reformationen i 1536 skete der nogle væsentlige ændringer i samfundet. Klostrene blev nedlagt, og både klostrenes og kirkernes ejendomme blev lagt ind under kongen (kronen). Undervisningen af de unge foregik tidligere under klostrene og købstadskirkerne, og sproget var latin.

En vigtig del af underviserne var degnene, der var ansat som præsternes medhjælpere ved gudstjenesten. Degnen skulle synge for ved salmerne, læse ud- og indgangsbøn, holde kirken ren, ringe med kirkeklokken morgen og aften og undervise børnene i Luthers katekismus. Det sidste foregik i reglen i kirken efter gudstjenesten, eller i kirkeladen. Oprindeligt var degnen en studeret mand, som fra latinskolen kom på universitetet for at fortsætte sin uddannelse. Når han blev ansat ved kirken var det som gejstlig embedsmand med en særlig dragt, og han havde sin egen stol i kirken, degnestolen.

Man håbede, at denne undervisning kunne fortsætte efter reformationen. På en herredag i Odense 1539 blev der udstedt et kongebrev, hvori man lovede degnene, at de i alle henseender skulle have det lige så godt som under de katolske biskopper. Ja, man håbede, at den undervisning

af børn, der boede i nærheden af købstæderne, kunne brede sig ud til landsbyerne.

Det var så nemt at love. Degnenes forhold blev ringere. De ønskede ikke at tage ud på landet, hvor uviljen blandt bønderne voksede imod degnene, og det var især de ydelser, som bønderne blev pålagt, der var årsagen. Resultatet blev, at man kom til at mangle kvalificerede ansøgere. Man måtte da tage, hvad man kunne få, om det blev en handelsmand, en skriver fra en herregård, en tjener, en kusk, en underofficer osv. Når så dertil kom, at nogle af disse havde en meget dårlig opførsel, kan man ikke undre sig over, at bønderne kom til at se ned på disse »lærere«. Så de efterhånden mistede lysten til at yde dem gode kår.

Nogle steder var boligen meget dårlig. I andre sogne var der slet ingen, så undervisningen måtte foregå på skift rundt på gårdene. Degnens løn bestod mest af naturalier. En degn på Mols fortæller 1661 om sin indkomst: fem kjærve byg fra hver gård (kjærve betyder neg, altså korn, som ikke er tærsket), fra andre en kvart gås, af nogle en halv gås, atter andre 2 æg, andre igen 15 æg.

Til ham, der havde en bolig, skulle bønderne bidrage med nogle læs tørv, men det blev også forsømt, så at børnene i vintertiden hver måtte medbringe 2 tørv hver dag. Til gengæld skulle lærerne ikke betale husleje.

I 1721 skete der noget meget væsentligt, især for Falster, idet Frederik den 4. på sine godser indretter rytterdistrikter, som blandt andet bliver pålagt at bygge skoler. 240 skoler i alt, heraf 27 på Falster i tiden 1722-1725.

Det var grundmurede huse uden bindingsværk bestående af en skolestue og en lille lejlighed til degnen samt en stald til 2 køer og nogle får. Ifølge timeplanen var man nu nået meget langt. Den foreskrev nemlig om sommeren 8 timers undervisning daglig og om vinteren 6 timer. Kun søndagen var fridag. Det tog forældrene dog let, idet en hel del af børnene forsømte skolen en eller flere uger gang på gang.

De læsere (degne), som blev ansat ved en rytterskole eller anden velbygget skole, fik altså en god lejlighed. Den bygning, de øvrige degne fik stillet til rådighed, var mange steder meget ringe. Det samme var lønnen.

Maglebrænde rytterskole

Undertiden så ringe, at han måtte tage ekstra arbejde som medhjælp på gårdene eller hos en håndværker i landsbyen.

Det kunne ikke undgås, at degnene undertiden mødtes og talte sammen om bl.a. løn og livsvilkår og opdagede, at der var stor forskel fra det ene sogn til det andet for stort set det samme arbejde. Enkeltvis kunne en lærer ikke stille noget op med krav om bedre vilkår, det var nødvendigt at slutte sig sammen. Det forsøgte man i Jylland, men kunne ikke blive enige. De velstillede lærere var ikke så interesserede, og de fattige havde dårligt råd til at betale kontingent. Forsøget strandede. Man prøvede igen senere. Samme resultat. Desuden blev disse forsøg også mødt med stærk modstand fra autoriteterne. Således udtalte en sjællands provst sig i 1840 meget skarpt imod tanken om, at lærerne organiserede sig i store foreninger. Man forbød lærerne at holde møder i skolerne og forlangte, at lærermøder kun måtte foregå under tilsyn af skolekommissionen.

I 1874 tog 3 jyske landsbylærere initiativ til at indkalde til et møde med henblik på at danne en forening af landsbylærere. Der var god tilslutning til dette møde, og den 4. maj 1874 stiftedes »Danmarks Landsbylærerforening«. Der fremkom imidlertid stærke ønsker fra købstadslærerne om at være med. Den 1. januar 1876 var sammenslutningen en kendsgerning, og foreningens navn ændredes til »Danmarks Lærerforening«. Inden udgangen af 1874 var der 900

medlemmer. I 1924 kunne foreningen holde 50 års jubilæum med 10584 medlemmer. På det tidspunkt var naturalielønnen blevet udskiftet til pengeløn.

Foreningen blev hurtigt opdelt i mindre kredse. Stubbekøbingkredsen, 31. kreds, kom til at omfatte Stubbekøbing, Maglebrænde, Lillebrænde, Torkilstrup, Gunslev, Skovby, Horbelev, Falkerslev, Bregninge, Moseby, Vejringe, Oure og Bogø. De fleste af landsbyskolerne var 4-klassede med en førstelærer og en andenlærer eller lærerinde. De havde begge en tjenestebolig på skolen. Alle børnene gik i skole hver anden dag. De 7-årige gik i 1. klasse, de 8-9årige i 2. klasse, de 10-11årige dannede 3. klasse og de 12-13årige 4. klasse. Når eleverne var færdige med 4. klasse, havde de gået i skole i 7 år og blev konfirmeret.

For kredsens bestyrelse drejede det sig om at planlægge og afvikle møder for medlemmerne. Disse møder kan deles i 2 grupper: 1) undervisning, kurser og skolefag. 2) forskellige kulturelle foredrag.

Ved en gennemlæsning af kredsens forhandlingsprotokol kan følgende trækkes frem. Ved bestyrelsesmødet i februar 1921 var førstelærer Chr. Alkjær, Horbelev, formand. Man vedtog at holde kredsmøde i sidste halvdel af marts, hvor man ville bede pastor Eghoff, Stubbekøbing, om at holde foredrag.

Der forelå en skrivelse fra lærer H. P. Hansen, Vejringe, med opfordring til at kredsstyrelsen blev udvidet med en eller to repræsentanter for andenlærerne.

Det vedtoges på mødet i april, at der ved næste valg skal vælges en repræsentant for andenlærerne, så bestyrelsen fremover kommer til at bestå af 4 medlemmer.

I 1921 blev der desuden holdt foredrag af professor Steenberg om forståelselæsning, og senere af lærer Kruhøffer, København, om »Stille- og forståelselæsning«. Det sidste med en klasse elever fra Stubbekøbing skole som modeller.

I 1923 introduceredes skoleopsparingen og bokssystemet, hvor hver klasse havde en trækasse med 36 små firkantede blikdåser, blev demonstreret.

I 1935 er det 7. kl., der lægger hoveder til, da der bliver holdt »en livlig

og interessant demonstration i samfundslære«

Ved samme møde forelægges planerne om oprettelse af en Skolecentral for Maribo Amt. Den skulle indeholde alle gængse skolebøger og kendt skolemateriale samt indeholde det nyeste nye, der kom frem på det pædagogiske område, og være tilgængelig for amtets lærere.

Chr. Alkjær omkring 1930

På et møde den 13. juni 1942 på Freys Hotel i Stubbekøbing bliver der gjort rede for skoleloven af 1937: de nye skolefag sløjd og husgerning, læreruddannelsen og for reglerne for skolebyggeri og tilskud. Foredragsholderen giver desuden et overblik over, »hvordan vi har det i Danmark i dag« med manglende forsyninger af kaffe, te og sydfrugter og med opklodsede biler. Han beskriver desuden forskellen på forholdene i Danmark og Norge under tyskernes besættelse.

Vi er nu nået et par år hen under besættelsen. Der er ikke meget, som afslører kredsens forhold under krigen. Et enkelt eksempel: Under sommermødet på Stubbekøbing skole den 26. august 1942 læste lærerinde frk. Terkelsen »Niels Ebbesen« af Kaj Munk.

Generalforsamling på Stubbekøbing skole den 12. april 1944 giver også et

indtryk af tiden med dagsordenens punkt 1: « De averterede meddelelser fra formanden måtte efter ordre fra hovedbestyrelsen henlægges ».

Punktet henviser til, at tyskerne havde forbudt oplysninger i pressen om dødsfald (drab) begået på danskere af tyskere og deres danske håndlangere. Overtrædelse af dette forbud kunne medføre at bladet Folkeskolen blev stoppet, og den risiko ville hovedbestyrelsen absolut ikke løbe.

Det første sommermøde efter krigen blev holdt i Lillebrænde skole, hvor man ifølge forhandlingsprotokollen »kl. 15 samledes i den festligt smykkede skolestue om de veldækkede og velforsynede kaffeborde. Efter at være budt velkommen sang man en af frk. Ancher-Jensen til dagen forfattet sang, der på en særdeles smuk måde gav udtryk for stemninger og følelser under og efter vort lands besættelse af en fremmed magt. Efter kaffen samledes man i haven, hvor pastor Rørdam i et interessant foredrag fortalte minder fra Ingemanns barndom i Torkilstrup præstegård og påviste disse minders betydning for Ingemanns senere digtning, i hvilken også findes genklang af de stemninger, der er kaldt til live i hele det danske folk under det tyske voldsregime.

I to høstvogne vel forsynede med halm og hø befordredes deltagerne derefter til Torkilstrup, hvor kirken blev forevist af pastor Rørdam. Derefter blev den medbragte aftensmad indtaget i Lillebrænde skole. Forskellige taler blev holdt, en udmærket sang, forfattet af frk. Elin Petersen, blev sunget. Så bød programmet på en håndboldkamp mellem by- og landkolleger. Den blev meget fornøjelig og endte med en sejr for landet.

Dagen gik nu på hæld, og efter indtagelsen af en velsmagende dessert tog man med en velment tak afsked med vore udmærkede værtsfolk, enige om at have tilbragt en god dag sammen.»

Der var rationering i Danmark, hvilket var indført for at begrænse forbruget, og for at alle i landet kunne få de nødvendige madvarer og andre livsformødenheder. Man fik udleveret rationeringsmærker, som skulle afleveres ved køb af madvarer. Når mærkerne var brugt op f.eks. rugbrødsmærkerne, kunne man ikke købe rugbrød, før man næste gang havde fået udleveret rationeringsmærker. Det betød jo, at et gilde som sommermødet i Lillebrænde tærede stærkt på sukker-, mel- og

kaffemærker hos værtsparrret. Det viste gæsterne naturligvis og adskillige havde medbragt et eller flere rationeringsmærker som tak for lagkage, kaffe, jordbær og stikkelsbærgrød. . Rationeringen fortsatte i endnu 5 år. Værtsparrret leverede kaffe, kage og øl. Det kostede 2,50 kr. pr. deltager

I 1954 blev den nye skrift »formskrift« forelagt med foredrag og demonstration. På et senere møde samme år var der instruktion om geografi og i 1956 er det erhvervsvejledningen der bliver gennemgået og drøftet.

I løbet af 1960erne blev der bygget centralskoler i hele landet. Åstrup og Maglebrænde kommuner valgte at bygge en fælles centralskole ved Vejringe, Åstrup Centralskole. Det medførte at landsbyskolerne i Maglebrænde, Ore, Vejringe og Moseby blev nedlagt. I 1970erne fortsatte nedlæggelsen af landsbyskoler med bl.a. Bregninge og Falkerslev, og endelig valgte kommunen i 2003 at lukke Horbelev skole. Nogle elever har i dag langt til skole, og de passerer dagligt, uden at vide det, 5 gamle skole. Stubbekøbing skole ligger ene tilbage i den gamle 31. lærerkreds.

Centret i Falkerslev.

De fleste nedlagte skoler er i dag private boliger, men Falkerslev skole ejes stadig af kommunen og fungerer som dagcenter for pensionister.

Fra Osvald Hansens Erindringer

Da Osvald Hansen, født i 1917 på Særslev Øster i Horbelev, i 2003 fik en bog til at skrive erindringer i, var det en rigtig god ide. Osvald Hansen har meget levende fortalt om sit liv, og vi har på arkivet været så heldige at få et eksemplar.

Vi har her valgt et afsnit efter de egentlige erindringer, hvor Osvald Hansen fortæller om, hvordan det var at være karl eller pige på en gård i hans ungdom.

Der har vel altid været medhjælp på gårdene, få eller mange alt efter gårdens størrelse. Medhjælpen blev med en fælles betegnelse kaldt tyende, ja, der var en gang en lov der hed »Tyendeloven«, jeg mener, jeg kan huske en sådan lov, men hvad der stod i den husker jeg ikke. I min tid har begrebet tyende, vist ikke været almindeligt. Hvordan var det så at være medhjælp på en gård. 1. maj og 1. november var normale skiftedage, og en måned eller mere før skiftedag, kunne der være flere spalter i avisen om medhjælp søges, nogle søgte næsten hver gang, andre søgte næsten aldrig, det var gerne de bedste pladser, og de blev gerne besat, efter mund til mund metoden.

Piger.

Hvordan var det at være pige på en gård, da jeg var dreng eller ungt menneske, det bliver selvfølgelig mest, hvordan det var, set fra sidelinjen. En almindelig gård havde ofte både pige og karl, pigen måtte gerne være med til at malke, og hjælpe til i roer og høst. Et fast arbejde var at vaske mælkespande, når de kom retur fra mejeriet. Det kunne godt være en kold tur en efterårs- eller vinterdag, at stå ude på møddingbroen og ordne det, man ville ikke gerne have pjaskeriet på staldgangene. Ellers var det at rede karlens seng, ordne kartofler og grøntsager til middagen.

Hele sommeren var der næsten fast beskæftigelse i haven, der var gerne en stor køkkenhave med forskellige grøntsager og en masse bær af forskellig slags, der skulle plukkes og pilles, der blev fremstillet masser af saft og syltetøj. Senere kom henkogningen til, nu er det nedfrysning der bruges, nu kan tingene fremstilles, når der er brug for dem.

Ellers kunne der bruges meget tid på forhaven, eller hvad man nu kaldte den. Den gang var græsplænen inddelt i flere felter med grusgange imellem, var det varmt og tørt kunne det være et træls arbejde, at skuffe og rive gangene. Sjovt nok er det sket et par gange, vi har været til dansestævne i seniordansen, der har været et lille ophold, vi har så talt om tiden før, og der er et par stykker der har talt om de kedelige havegange. Der var dog mange gode og dygtige husmødre, der både kunne og ville lære fra sig. Var det en pige der måske ikke kunne så meget, og var det en god plads, kunne pigen lære meget, og også rettes op rent personligt, når det ikke kun gjaldt om at få så meget arbejde som muligt for lønnen.

Karl.

Der var to begreber, dreng og karl. Mange mindre landbrug havde ofte en nykonfirmeret dreng, det var ofte en god start på tilværelsen, mange unge mænd, der senere ville lære et håndværk startede ofte med et par år på landet. Mange lidt større gårde havde ofte både karl og dreng, nogle også fodermester.

Dagen startede kl. 5 om morgenen med staldarbejde til kl. 6, så var der morgenkaffe. Kl. 6.15 begyndte det daglige arbejde, det vil føre for vidt at omtale alt arbejdet, det var jo også årstids- og sæsonbestemt. Kl. 8.30 var der en halv times frokostpause, middag fra kl. 12, 13.30 eftermiddagskaffe, og dagen sluttede kl. 18, dog skulle der være til at fodre heste et par gange inden sengetid eller kl. 21.

Frihed.

Det var normalt med frihed hver anden søndag fra frokost. Dog var der enkelte steder, der vankede en halv fridag for eksempel 3. juledag og grundlovsdag, også nogle få dages sommerferie var så småt ved at vinde indpas. Nu er almindelig arbejdsuge også gældende på landet. Hvor der

er besætninger, der jo skal passes hver dag, er der weekendordninger. Lidt om at være dreng på en gård i gamle dage. Min farbror Johan har engang fortalt, at i ca. 1895 fik han plads på en gård som dreng, der var også en voksen karl, til skiftedag kom der en ny karl. Manden og konen kørte meget ud til gilder, det var jo dengang med hest og vogn, når de så kom hjem kl. 1 – 2 om natten blev Johan purret ud, og skulle hjælpe til med, at få hesten på stald og vognen i hus. Da den nye karl så det, sagde han, nu lægger du dig indvendig – de sov i samme seng – og så bliver du liggende, når han råber, ellers skal jeg nok holde dig, han kan selv spænde sin krikke fra. Johan var ikke stolt af det dagen efter, men karlen sagde, jeg skal nok holde øje med jer, og siger han noget, så skal jeg nok ordne den hertug, der skete ikke noget, og Johan blev kaldt op om natten mere. Nu ligger det jo mange år tilbage, men også i min tid, var mange pladser med dårlige forhold, heldigvis har de steder jeg har været, haft ordentlige forhold. Jeg har altid ment, at selv om manden var en sur stodder, bare konen var flink, og det var et godt madsted, hjalp det meget. I mine unge dage var jeg med »Unge landmænd« på bedriftbesøg på godset »Fuglsang«, her havde man netop indrettet værelser til karlene, med centralvarme og badeværelse, og en tørrestue til det våde tøj efter en våd dag i marken. En gårdmand bemærkede, nu kan vi andre vel så ikke mere få folk, når de skal have sådan et luksusliv.

Fodermester.

Gårde med 18 – 20 malkekøer plus opdræt, havde ofte en mand til at passe besætningen, lidt større besætninger havde ofte en gift mand, konen var så med til at malke. Før malkemaskinerne vandt indpas, var det normalt at mand eller malkekone klarede at malke 18 køer pr. gang. Var det en ugift mand, skulle han have hjælp til malkningen, når der ind i mellem var mere end 18 køer at malke, det blev så ofte tjenestedrengens job at hjælpe med at malke. En lille sjov historie fra dengang:

En gårdmand havde fået en ny dreng, første gang han deltog i malkningen, gik manden på staldgangen og så efter, og siger så til drengen: »Nu sørger du så for at malke koen ren, for du ved vel, at den sidste mælk er den fedeste«. Hertil svarede drengen: »Så må den da komme først næste gang, så det kan ikke gøre så meget«. Manden morede sig kosteligt over det kvikke svar, og fortalte den senere ved adskillige kaffegilder, men

havde det været en sur stodder uden humoristisk sans, kan det godt være drengen i stedet havde fået et par på kassen. Og det er næsten sikkert, at manden nok ikke selv kunne malke, det, og at vaske en mælkejunge, gik over en gårdmands værdighed før i tiden.

Røgttere og husmænd.

Før i tiden var der på de store gårde, brug for mange folk både i stald og på mark, der var folk til at strigle og rense under køerne. I marken skulle der en mand til at følge et spand heste, og når en gård havde over 20 spand, var der brug for mange hænder, og meget af arbejdet synes nu kedeligt og trist. Meget krævede ikke de store kundskaber, eller lange uddannelser, men der var brug for alle, og de fleste fik et arbejde de kunne klare, og jeg tror de fleste var lidt stolte, når de kunne sige, det er en dagløn jeg har tjent, og ikke hentet på socialkontoret. Desværre er der stadigvæk en del mennesker, der ikke har de store evner eller kunnen til at klare al den avancerede teknik, sæt en mand til at følge et spand heste, der kan ikke laves de store ulykker, men sæt en kluddermikkel på en traktor med redskaber til et par millioner eller mere, det kan godt blive en dyr affære, det er det samme indenfor håndværket, her er alt også blevet så teknisk. Mon ikke jeg nu er kommet gennem det med at være tyende, karl og pige, nu kaldes det medhjælper. Det er nok ikke alene titlen der er ændret, jeg tror at medhjælp i dag ikke blot skal gøre arbejdet, men også er med til at tilrettelægge driften, og ved hvad de forskellige afgrøder giver. Jeg kan ikke huske, at jeg nogensinde har fået at vide hvad der vankede for mælk eller grise. Med hensyn til arbejdet fik man at vide, sådan vil vi have det gjort, men hvorfor det skulle gøres sådan, det måtte man selv finde ud af.

Når jeg var ude, var min søster Astrid både karl og pige hjemme, hun kunne fint klare at køre med hestene. Jeg kan huske høsten var besværlig, havren var gået i leje, så for at få den gennem selvbinderen måtte den hjælpes på vej, det kunne Astrid ikke klare, men så byttede hun og far om, Astrid kørte hestene, og far klarede slæbet nede. Jeg husker at naboen, Valdemar, syntes det var helt forkert at sætte en pige til at køre selvbinder, det var ellers et arbejde han syntes, der skulle både mandfolk og forstand til.

Skjørringe

Ib Hjort-Hansen

Ib Hjort-Hansen var i mange år godsforvalter på Skjørringe, og han har i denne artikel om godsets historie gravet mange forskellige papirer og oplysninger frem, som han har samlet og sat op i forhold til landets historie, hvilket har gjort artiklen ekstra interessant at læse og udviklingen nemmere at følge.

Artiklens omfang har gjort det nødvendigt at dele den til to årgange, således at vi i år bringer den ældste historie og til næste år den nyere med slægterne Stampe og Dinesen

Forord.

Slægten Dinesen havde i 2004 været ejere af Skjørringe i 100 år, og jubilæet har givet mig anledning til dette forsøg på at berette Skjørringes historie igennem tiderne.

En ikke uvæsentlig del af Falsters historie – og dermed Danmarks historie – har igennem flere århundreder haft betydning for hovedgården, og jeg har af denne grund for hver enkelt ejer- eller brugerperiode anført placeringen i kongerækken.

For bedre at kunne indleve sig i den enkelte ejers eller brugers situation, har jeg forsøgt at give eksempler på den pågældende periodes baggrund – politisk, økonomisk eller kulturelt.

For sagkyndig bistand takker jeg godsejerne Karen-Marie og nu afdøde Anders W. Dinesen og godsejerne Rikke og Henrik Fabienke, ligesom jeg takker lederen af Stubbekøbing lokalhistoriske Arkiv - Karin Suhr Rasmussen - for megen assistance under udarbejdelsen af manuskriptet.

Forhistorisk tid.

For en del år siden blev der på Skjørringes mark – Askekjær – imellem Mølle Sø og Hulsø foretaget udgravning af en stenalderboplads, så her har vi dokumentation for, at der for tusindvis af år siden boede mennesker på stedet.

I 1808 rapporterede sognepræsten for Horbelev og Falkerslev sogne – Elers Koch – til Oldsagskommissionen, at der »Paa begge Sider af Skiellet mellem Wirket Byes og Schjørringe Gaards Mark kaldet Mølle-Marken mellem 2 store Søer ligger 7 Høie i en halv Cirkel; hvoraf kun 4 er ubeskadigede. De 2 paa Schjørringe Mark, og én på Wirket mark ere derimod opgravede.«

Og sognepræsten fortsætter: »Paa Schjørringe Mark kaldet Høie-Mark, Østen for Schjørringe have været flere – Jeg ved ei hvor mange – Høie; men alle ere de opgravede af nærværende Forpagter paa Schjørringe, N: Freuchen paa én meget stor nær, der endnu er ubeskadiget og paa hvilken ingen Steene er til syne«.

Endelig kan vi i dag i Skjørringe Vesterskov finde en høj med et megalitanlæg, hvori der er fundet bronzesager, ligesom der findes en lille høj beskåret af en skovvej.

Fra oldtiden bevæger vi os nu frem til middelalderen, hvor vi atter støder på Falsters – og dermed Skjørringes – historie.

Valdemarstiden fra 1157 – 1241.

Efter de foregående års borgerkrige skabte Valdemar 1. den Store (regent 1157-1182) i disse år en stærk kongemagt som beskrevet af datidens historiker Saxo med tilnavnet Grammaticus.

Saxo beretter om Vendernes hærgen i 1158, hvor Falstringerne søgte

ly i tilflugtsborgen »Falsters Virke« – et betydeligt voldanlæg, der oprindeligt har strakt sig i en halvkreds, der mod nordvest endte ved Virket sø og voldstedet »Trygge Slot« på Voldstedgårds jorder, der i dag hører til Skjørringe.

Efter Valdemar 1. den Stores død i 1182 kunne hans sønner Knud 6. (regent 1182-1202) og Valdemar 2. Sejz (regent 1202-1214) fortsætte faderens erobringstogter omkring Østersøen.

Om de betydelige fremskrift, der fandt sted ikke mindst i slutningen af Valdemarstiden, vidner Valdemar 2.s jordebog fra 1231 og følgende år. I denne oversigt over kongens ejendom er der ydermere et særligt afsnit om Falster, kaldet Falsterlisten. Det er en detaljeret registrering – ikke alene af kongens ejendom, men af stort set samtlige ejendomme på øen.

I Falsterlisten støder vi for første gang på navnet Skythringy – senere Skørringe. Endelsen »inge« i navnet er som regel udtryk for, at det hidrører fra tiden før vikingetiden, men det er dog usikkert, om dette også gælder for landsbyen Skythringy.

Det var en lille landsby – 2 bol skyldsat til 5 mark – der hørte til Torkilstrup sogn i Nørre Herred. Halvdelen af byen tilhørte Henrich Botwithsun, der også havde ejendomme i Sullerup og Lillebrænde, ligesom han havde den kongelige brydegård Barup i forlening. Vi kan måske her ane begyndelsen på det, der senere blev til hovedgården Skjørringe. Navnet Skjørringegård finder vi dog først omtalt i 1421.

Samme Henrich Botwithsun var muligvis en ætling af det vendiske fyrstehus Borwin og identisk med Henrik 3. Borwin af Werle og Rostock, der var indgiftet i det danske kongehus. Fra 1326 til o. 1350 havde fyrsterne af Werle Nordfalster og Møn i pant.

Efter Valdemar Sejrs død i 1241 fulgte en urolig tid, hvor Valdemars sønner Erik, Abel og Christoffer afløste hinanden som konger. Først under Valdemar Atterdag (regent 1340-1375) og hans datter Margrethe 1. (formynder for sønnen Oluf fra 1376-1387 og regent fra 1376-1412) gik det atter fremad, selv om det også var i denne periode, at landet rammes af den store landbrugskrise, der blev yderligere skærpet af pesten – den sorte død -, der også ramte dronning Margrethe.

Fra Grubendal til Gøye 1421 - 1604

Slægtstavle

Henning Grubendal
~Eline Folmersdatter
Ejer Skjørringe 1421

Oluf Grubendal
Ejer Skjørringe 1452

Elsebe Henningsdatter
Ejer Skjørringe 1459 ~Oluf Pedersen Godov
~Oluf Pedersen Godov

Henning Olufsen Godov
Ejer Skjørringe 1493-1503

Regitse Olufsdatter Godov
Ejer Skjørringe 1470-1483
~Palle Andersen Ulfeldt

Eline Henningsdatter Godov
Ejer Skjørringe 1503
~1527 Henrik Gøye til Gisselfeldt

Ellen Pallesdatter Ulfeldt
Ejer part af Skjørringe o. 1506
~Hans van Mehlen

Christoffer Ulfeldt
Ejer part af Skjørringe o. 1506

Christoffer Gøye

Eskil Gøye
Ejer Skjørringe 1533
~Sibylle Gyldenstjerne
Ejer Skjørringe 1573-1598

Henrik Gøye
Ejer Skjørringe 1598-1604

Efter Margrethe 1. fulgte Erik af Pommern (regent 1380-1439) og Christoffer 3. af Bayern (regent 1439-1448), og herefter blev Christian af Oldenburg i 1448 valgt til konge som Christian 1. (regent 1448-1481) og blev den første af i alt 16 regenter af den oldenborgske slægt. I perioden indtil 1604 møder vi kongerne Hans (regent 1481-1513), Christian 2. (regent 1513-1523), Frederik 1. (regent 1523-1533), Christian 3. (regent 1534-1559), Frederik 2. (regent 1559-1588) og Christian 4. (regent 1588-1648).

Som ovenfor nævnt er det i 1421, at vi første gang finder navnet Skjørringegård omtalt som tilhørende Henning Grubendal. Efter Henning Grubendal skrev hans søn Oluf Grubendal sig til Skjørringe i 1452.

Oluf Grubendals søster Elsebe Henningsdatter var gift med Oluf Pedersen Godov, der står som ejer af gården i 1459 og 1463. Deres datter Regitse var gift med væbner Palle Andersen Ulfeldt, der i 1470-1483 skriver sig til Skjørringe.

Men i 1487 beder Christian 1.s enke dronning Dorothea, fru Elsebe unde sin søn, væbner Henning Olufsen Godov gården, og vi ser da også, at gården skrives til ham fra 1493 til 1503.

Omkring det samme tidsrum ejede Palle Ulfeldts søn, Christoffer Ulfeldt, og dennes søster, Ellen, part i gården. Christoffer Ulfeldts part erhvervedes i 1527 af Johan Oxe.

Henning Olufsen Godovs part overgik o. 1503 til datteren Eline Godov, der i 1527 ægtede rigsråd Henrik Gøye til Gisselfeld. Henrik Gøye er især kendt i forbindelse med Københavns forsvar efter Christian 2.s flugt i 1523.

Efter Henrik Gøyes død i 1533 fik sønnen Eskil Gøye Skjørringe som arv efter moderen, der fragik arv og gæld efter Henrik Gøye, der i 1527 havde måttet afhænde Gisselfeld til Johan Oxe, hvis part af Skjørringe muligvis er indgået i handelen.

Eskil Gøye var gift med Sibylle Gyldenstierne, der efter mandens død i 1573 stod som ejer af Skjørringe endnu i 1598. Sønnen Henrik Gøye efterfulgte moderen som Skjørringes ejer indtil 1604, hvor han mageskiftede med kronen, således at han i stedet overtog Turebyholm. Indtil 1828 fandtes i Falkerslev kirke glasmalerier fra 1585 med våben og navne for Eskil Gøye og Sibylle Gyldenstierne og fra 1604 med sønnen Henrik Gøyes og Birthe Brahes navne. En gravsten med figurer over Eskil Gøye og Sibylle Gyldenstierne er forsvundet.

Det gods, som kronen overtog, omfattede foruden hovedgården 11 gårde i Skjørringe by og derudover 70 gårde i omegnen - heraf 9 i Falkerslev, samt 1 mølle i Lommelev.

Hovedbygningen bestod i 1604 af 3 huse i 2 stokværk opført i bindingsværk med murstenstavl. Boligen lå i østfløjen, medens nordhuset – portfløjen – indeholdt køkken, bryggers m.v. Om den vestlige fløj vides ikke meget. Udover disse 3 huse fandtes et grundmuret hus. Ladegården bestod først og fremmest af en stor kornlade og et 24 fag stort hus med stalde o.l.

Efter i mere end 175 år at have været i samme slægts eje, fulgte nu et næsten lige så langt åremål, hvor gården tilhørte kronen.

I kronens eje 1604-1766.

1604-1631.

Livgeding – Enkedronning Sophie.

Kongen – Christian 4. – overlod efter mageskifter med såvel Corselitze som Skjørringe begge gårde med tilliggende bøndergods – mod en årlig afgift – til sin moder, enkedronning Sophie, hvis livgeding efter Frederik 2.s død i 1588 omfattede store dele af Lolland og Falster. Dette afsnit af øernes historie varede til dronningens død i 1631.

Dronning Sophie, der blev enke som 30-årig, var i årene efter gemalens død meget virksom dels for at sikre enkegodset, dels for at skabe de bedst mulige vilkår for de øvrige børn – de tre døtre og to sønner -, men efter mange stridigheder måtte hun i 1594 trække sig tilbage til livgedingen og hellige sig driften af enkegodset, hvor Skjørringe efter mageskiftet blev en af ladegårdene under Nykøbing Slot. Dette mageskifte befriede samtidig dronningen for et besværligt naboskab, idet hun adskillige gange havde beklaget sig over Henrik Gøyes jagt og fiskeri i kronens skove og søer.

Skjørringe blev – i modsætning til andre af de herregårde, som kronen havde overtaget – drevet for Dronningens regning af en foged med ganske få medhjælpere, idet driften i øvrigt var betinget af bøndernes hoveritjeneste. I øvrigt ændrede dronningen hoveriet, således at bønder, der boede langt fra ladegården, slap for hoveriet og i stedet måtte betale en »tjenesteafgift«. En ordning, der vel var til gavn for såvel bonden som ladegården.

Derudover ved vi ikke meget om Skjørringes forhold i denne periode. Vi kan dog ud af nogle regnskabsbilag for årene 1608-11 se, at Per Andersen fra Listrup har været på Skjørringe flere gange, hvor han har lavet nye bikuber samt repareret andre. Så der er næppe tvivl om, at dronningen har fået leveret en del honning fra gården.

1632 – 1647.

Den udvalgte prins Christian.

Efter dronning Sophies død i 1631 blev Christian 4.s ældste søn med dronning Anna Katrine – den udvalgte prins Christian – året efter forlenet med Lolland-Falster. Prinsen blev i 1634 gift med prinsesse Magdalene Sibylle, og efter brylluppet flyttede parret til Nykøbing Slot, der indtil prinsens død i 1647 blev parrets residens.

Fra årene efter 1640 er der bevaret dele af lensregnskabet, der f.eks. for 1641-42 giver oplysning om ladegårdenes folkehold, der for Skjærringes vedkommende omfattede fogeden, en arbejds pige, en arbejdsdreng og to korøgere. Regnskaberne fortæller ligeledes om prinsens bygge- og havearbejder. I kammerregnskaberne fra 1640-42 kan vi se, at der på Skjærringe blev opmuret en ny bageovn, ligesom der blev lagt gulve med fliser og mursten. I 1647 – kort før prinsens død – får gartneren Arent Kølling bestalling som gartner og dermed opsynet med bl.a. Skjærringes have.

Landsbyen Dalby omfattede if. matriklen 9 gårde og 2 huse. I 1645 var landsbyen imidlertid øde og afbrudt og jorden lagt til Skjærringegård.

1647-1652.

Prinsesse Magdalene Sibylle.

I ægteskabskontrakten fra 1634 var Dronningborg og Stjernholm slotte og len udset til enkegods for prinsessen, men prinsen havde kort før sin død anmodet om, at Magdalene Sibylle i stedet fik Lolland og Falster som livgeding. Der blev således efter prinsens død udstedt livgedingsbrev til prinsessen, der imidlertid kun besad sit enkegods indtil 1652, hvor hun indgik ægteskab med hertug Frederik Vilhelm af Sachsen-Altenburg og dermed forlod Danmark.

Prinsessens livgeding omfattede ikke Corselitze og Skjørringe, men kort før Christian 4.s død i 1648 overtog hun forpagtningen af disse gårde mod en årlig afgift. Imidlertid bortforpagtede hun kort tid derefter Skjørringe til jægermester Abraham Jakob von Plato. 1652-1660.

Bortforpagtning.

Efter mange forhandlinger blev hertug Frederik i sommeren 1648 hyldet som kong Frederik 3.

Han var i 1643 blevet formælet med Sophie Amalie, som vi vil høre mere om senere. Frederik 3.s regeringstid var præget af krigen mod Karl 10. Gustav af Sverige – en krig, der satte sig dybe spor på Lolland og Falster.

Jægermester Abraham v. Platos forpagtning af Skjørringe fortsatte – nu direkte under kronen -, idet det dog blev ham pålagt ikke at forurette bønderne eller påbyde »noget usædvanligt«. I et kongebrev fra 1653 hedder det, at von Plato har ladet oldensvin indbrænde med sit eget mærke, medens de burde have været indbrændt med kronens mærke.

På denne tid – før udflytningen – lå gårdene i landsbyen samlet, og jorden var så opdelt i marker eller vanger, der igen var delt i agerskifter og agre. Dette gav ofte anledning til stridigheder, og ofte måtte der en ny rebning (opmåling med reb) til. Landsbyens hovedgård kunne ligeledes have jorden filtret ind i bøndernes. Et eksempel herpå finder vi i 1655, hvor der på tinge blev udmeldt 8 synsmænd til at afgrænse Skjørringegårds jord fra bøndernes.

Ved svenskekrigenes afslutning i 1660 var også Skjørringegård blevet ramt. Svenskerne tog korn og kvæg, ligesom de ødelagde indhegningerne omkring skove og marker og fjernede hegnspælene.

På Falster blev næsten hver ottende gård ødelagt – heraf tre gårde i landsbyen Skjørringe.

1660-1670.

Dronning Sophie Amalies pant.

Året 1660 var året, hvor enevælden blev indført – det var året, hvor adelens magt blev brudt – det var året, hvor arvekongedømmet afløste valgkongedømmet.

Krigene i det forrige årti efterlod riget i en forarmet tilstand. Det gjaldt købstadserhvervene, og det gjaldt landbruget, hvor plyndringer og afbrændinger havde lagt mange gårde øde. Kronens gæld var steget til uanede højder – næsten 5 millioner rigsdaler.

Blandt gældsposterne var kongens gæld til dronningen på godt 75.000 rigsdaler. Denne gældspost medførte, at Lolland og Falster ved kongebrev i 1661 blev pantsat til dronningen.

Jægermester v. Platos forpagtning af Skjørringegård ophørte nu, og dronningen overtog driften af ladegården, hvor der blev indsat en foged. Det var en forarmet ejendom, som dronningen nu skulle drive. I modsætning til de øvrige ladegårde, hvor der var kohold, ser det ud til, at Skjørringe først og fremmest anvendes til opfødning af stude. Vi ser, at der i 1663-64 er købt 48 stude, i 1665-66 var der 52, medens antallet i 1668-69 er dalet til 27.

I regnskaberne for 1667-70 kan vi læse, at Skjørringe det første år har et overskud på ca. 90 rigsdaler, medens det ender med at blive negativt. Det bemærkes i regnskaberne, at gårdens jord ligger blandt bøndernes marker, og tilstanden og dermed udbyttet er ringe.

1670-1685.

Dronning Sophie Amalies livgeding.

Efter Frederik 3.s død i 1670 blev hans ældste søn konge som Christian 5. Hans regeringstid var som faderens en urolig periode – ikke mindst på grund af Den Skånske Krig fra 1675 til 1679. En krig der også stillede

store krav til befolkningen på Lolland og Falster.

Efter gemalens død overtog dronning Sophie Amalie livgedinget på samme vilkår som tidligere var gældende for Frederik 2. enke, dronning Sophie, og prinsesse Magdalene Sibylle. Dog skulle Sophie Amalie ikke betale afgift for Corselitze og Skjørringe.

I forbindelse med overleveringsforretningen, der fandt sted i 1671, blev der udfærdiget en fortegnelse over gårdene i Nykøbing Amt, og det fremgik heraf, at omkring 40% af gårdene enten lå øde eller var forarmede, således at man ikke kunne regne med de tidligere fastsatte afgifter. Så dronningen fik af sønnen, Christian 5., bevilget et årligt tilskud på 50.000 rigsdaler.

Sophie Amalie opholdt sig igennem årene kun periodisk i Nykøbing, idet hun fortrinsvis tog ophold på lystslottet Sophie Amalienborg, der blev opført i årene 1669-1673.

På Skjørringe fortsatte den hidtidige foged, og den tidligere omtalte gartner Arent Kølling fik i 1671 bestalling som hofgartner og dermed tilsynet med alle dronningens haver, herunder haven på Skjørringe.

Dronningen var meget opmærksom på problemet omkring de øde gårde, og det medførte bl.a. at der i 1671 blev givet ordre til, at en del øde gårde i Torkilstrup sogn samt 6 gårde i Egense skulle underlægges Skjørringe. På grund af afstanden fra Egense til ladegården blev de nævnte 6 gårde i stedet senere bortforpagtet.

I 1671 besluttede Dronningen at bortforpagte ladegårdene, og for Skjørringes vedkommende tiltrådte den første forpagter den 1. maj 1672, og bortforpagtningen fortsatte indtil 1684, hvor dronningen selv overtog driften af ladegården og ansatte en forvalter – Daniel Holstein.

Forpagterne i denne periode var:

1672-1681	Amtsskriver Hans Rosenfeldt, død 1681
1681-1683	Hans Rosenfeldts enke, Bodil
1683-1684	Amtsskriver Hans Ravn, g.m. Bodil

Blandt vilkårene for forpagtningen var hoveritjenesten, hvor der til Skjørringe hørte mere end 100 gårde og 19 husmænd. Der var ligeledes bestemmelser om udvisning af 100 læs brænde til gården, der i øvrigt var forpligtet til om vinteren at fodre 7 føl til dronningens stutteri

I 1681 foretoges en beskrivelse af gårdens marker og bygninger. Skjørringes tre marker, der som ovenfor nævnt lå blandt bøndernes marker, hed Sønder-, Vester og Østermark, hvor der avledes rug, byg og havre. Bygningerne var i dårlig stand, således karakteriseredes beboelseshuset, der nu benævnes Hendes Majestæts Hus, og avlsbygningerne som brøstfærdige.

1685-1699

Bortforpagtning.

Efter enkedronningens død i 1685 kom Lolland og Falster igen direkte ind under kronen i de næste 15 år indtil Christian 5.s død i 1699.

I forbindelse med kronens overtagelse foretoges i 1685 en besigtigelsesforretning over »De falsterske Bønders Tilstand«. Resultatet heraf var endnu alvorligere end ved den tidligere nævnte overleveringsforretning i 1671. Nu blev omkring 75% af gårdene betegnet som enten forarmede eller øde.

Straks efter overtagelsen nedsatte kongen i 1685 en kommission, der fik til opgave dels at beskrive landbrugets situation, dels at fremkomme med forslag til forbedring af tilstanden.

Det blev i denne forbindelse foreslået – og efterfølgende vedtaget –, at nedlægge gårdene ved Skjørringe og derefter lade bønderne flytte til nogle af de ødegårde, der tidligere var blevet lagt til ladegårdens jorder. Der findes i dag ingen rester af landsbyen, der formodes at have ligget sydøst for den nuværende gård.

I 1688-89 blev landsbyens bønder på denne måde flyttet med bygninger, indbo, kvæg m.m. til ødegårdene i Gundslevmagle og Taarup. Denne sammenlægning af jorderne var til stor fordel for ladegården, men til gengæld måtte forpagteren afgive brugen af ødegårdene. De tvangsforflyttede bønder kunne næppe se deres fordel i at komme fra en dyrket og gødsket jord til en ejendom, hvor jorden lå udyrket og udpint hen.

I 1685 blev Skjørringe igen bortforpagtet, og vi støder på følgende navne:

- 1685-1692 Amtsskriver Hans Ravn
- 1692-1695 Stiftamtmand Henning Ulrik Lützow
(formentlig afgivet eller fremforpagtet til J.C.Hagemeier)
- 1695-1701 Johan Casper Hagemeier (død 1701)

I forbindelse med indgåelsen af kontrakten i 1695 blev forpagtningsafgiften forhøjet som følge af, at Dalby og Raad marker var blevet lagt til gården. (Raad eller Rode var en senere nedlagt landsby nord for Stangerup)

Ud af den forhøjede forpagtningsafgift måtte kongen imidlertid afholde omkostningerne ved reparation og fornyelse af bygninger. Således måtte kongen i 1688 bevilge mere end 1.500 rigsdaler svarende til to års afgift. Til reparation samt opførelse af en ny staldbygning medgik omkring det halve af beløbet, og da det viste sig, at beboelseshuset var i en sådan forfatning, at det ikke kunne repareres, og der følgelig måtte opføres et nyt, slog bevillingen ikke til.

Forpagteren, amtsskriver Hans Ravn, havde indsendt to forskellige forslag til et nyt beboelseshus, der ville koste henholdsvis 1.087 og 806 rigsdaler. Rentekammeret – det daværende finansministerium – valgte imidlertid den billigste løsning, hvorefter den nye hovedbygning blev en bindingsværksbygning i et stokværk med 22 fag samt en midterkvist på 4 fag, der stod færdig i 1695.

Skjørringegård, der indtil 1688 havde hjemsted i Torkilstrup sogn, Nørre Herred, blev samme år overført til Falkerslev sogn i Sønder Herred.

Den under enkedronning Sophie i begyndelsen af 1600-tallet indførte tjenesteafgift for de bønder, der lå langt væk fra ladegården, var som en følge af de mange ødegårde blevet væsentlig reduceret. Kongen var derfor interesseret i at nedsætte antallet af de hoveripligtige bønder, der så i stedet kunne blive afgiftspligtige. Indtil 1692, hvor der skulle indgås en ny forpagtningskontrakt, var der efterhånden blevet tillagt Skjørringe 159 hele gårde og 38 husmænd. Nu blev antallet iflg. det såkaldte »hovningsregister« nedsat til henholdsvis 106 og 31. I registeret er ligeledes anført, at udsæden androg 119 tønder, ligesom der var 10.000

favne gærder svarende til ca. 19 km i nutidsmål.

Allerede i 1695, hvor der igen blev indgået forpagtningskontrakt, var antallet af hovbønder imidlertid ændret til 150 helgårde og 36 husmænd. I den nævnte kontrakt blev der ligeledes indført detaljerede bestemmelser om hoveritjenestens art og omfang.

1699-1718.

Bortforpagtning.

Frederik 4.s regeringstid var præget dels af »Den korte krig« omkring århundredskiftet og senere af »Den store nordiske krig« fra 1709 til 1720. I krigens første år nåede den frygtede orientalske byldepest Danmark, hvor først og fremmest Helsingør og København blev ramt.

For Lolland og Falsters vedkommende var »Den korte krig« baggrunden for oprettelsen af landmilitset i 1701. Udskrivningen hertil blev først og fremmest en byrde for bønderne, der måtte stille deres karle til rådighed. Til gengæld blev vornedskabet i 1702 ophævet for alle bondesønner på Sjælland og Lolland-Falster, der blev født efter tronbestigelsen i 1699.

Ved Christian 5.s død i 1699 blev der optaget forhandlinger imellem enkedronning Charlotte Amalie og sønnen Frederik 4. Dronningen havde i sin tid ved ægteskabets indgåelse fået Skanderborg Amt tillagt som livgeding, idet Lolland og Falster jo var enkegods for dronning Sophie Amalie, der imidlertid døde i 1685. det blev derfor i 1699 bestemt, at Charlotte Amalie i stedet skulle have Lolland og Falster som livgeding. Nu blev så Nykøbing slot – for sidste gang – enkeresidens, selv om dronningen ofte opholdt sig i København, hvor hun overtog Gyldenløves palæ, der blev omdøbt til Charlottenborg. Derudover havde hun flere ejendomme, hvor bl.a. godserne Vemmetofte og Dronninglund blev anvendt som opholdssteder.

De kongelige ladegårde på Falster hørte ikke til livgedinget, men forblev under kronen, og blev fortsat bortforpagtet. For Skjærringes vedkommende drejer det sig om følgende forpagtere efter J. C. Hagemeyers død i 1701:

- 1701-1704 Margrethe, enke efter J. C. Hagemeyer
 1704-1710 Svend Jensen Clivin
 1710-1716 Svend Jensen Clivin sammen med Alexander Montross
 1716-1817 Svend Jensen Clivin.

I Svend Clivins forpagtstid var der til hoveritjenesten på Skjærringe henlagt 127 helgårde og 41 husmænd.

Under forpagtningen hørte også et engareal kaldet Borren ved Grønsund færgested. Her var der i 1705 til færgemanden blevet opført et hus, hvor Søren Sørensen Møller, der var Marie Grubbes tredje mand, flyttede ind i 1706. Udover den td. land, der hørte til huset, ansøgte Søren Møller i 1710 om at forpagte eller fæste Borren. Enkedronningen anbefalede ansøgningen, men denne blev ikke bevilget af kongen.

I 1714 døde Charlotte Amalie på Charlottenborg. Dronningen, som Thomas Kingo priser, fordi hun som tysk prinsesse lærte sig dansk. Dronningen, der blev den sidste enkedronning, der fik Lolland og Falster som livgeding og Nykøbing Slot som residens.

1718-1732

Ryttergods.

Rytteriet – kavaleriet – repræsenterede en væsentlig del af hærens slagkraft. Ryttergodset vidner herom. I Christian 5.s tid omfattede dette omkring 21.000 td. hartkorn, og det var ved Frederik 4.s død i 1730 øget til næsten 65.000 td. svarende til mere end en sjettedel af landets hartkorn.

Der blev efterhånden etableret i alt 12 rytterdistrikter, hvoraf Falster i 1718 blev et af de sidste. Allerede i 1716 havde kongen besluttet at udlægge ladegårdene til ryttergods, og den 1. maj 1718 måtte forpagterne forlade gårdene.

I forbindelse med etableringen af ryttergodset nedsatte kongen i 1718 en kommission, hvis arbejde først afsluttedes i 1722. En lang række bestemmelser – ikke mindst vedrørende ladegårdene blev dog iværksat løbende.

Ladegårdenes marker blev først og fremmest udlagt til græsning,

hvorved hovedparten af hoveriet forsvandt. Bøndergodset inddeltes i rytterportioner á 8 td. hartkorn. Heraf blev der svaret 4 rdl. årligt, og samtidig blev landgildeafgiften afskaffet. Til et regiments underhold krævedes 700 rytterportioner svarende til 5600 td. hartkorn. Da der på Falster var »overskud«, blev 6½ sogn tillagt det lollandske distrikt.

Således var lønningerne sikret, medens det kneb mere med at finde tilstrækkeligt med græsning og høslet. Der blev derfor til Nørre Ladegård inddraget flere gårde til græsning, og de pågældende beboere flyttet til øde gårde.

For Skjørringegårds vedkommende fremgår det af KrigsJORdebogen, at der var græsning til 81 heste i 5 måneder samt eftergræsning for 1 kompagnis heste, ligesom der kunne indhøstes 770 læs hø.

Det Falsterske Regiments 8 kompagnier blev indkvarteret med 4 kompagnier i Nykøbing, 2 i Stubbekøbing samt 1 på Corselitze og 1 på Nørre Ladegård. Derimod fandt der ingen indkvartering sted på Skjørringe, men til gengæld fik oberst Frederik Eberhertz i 1719 overdraget Skjørringe til bolig. Samme år blev der til ladefogeden opført en bolig.

I 1723 godkendte kongen en ny ordning af rytterdistriktet, hvorefter halvdelen af regimentet, d.v.s. 4 kompagnier blev flyttet til Lolland, og de resterende 4 kompagnier blev indkvarteret med 3 i Nykøbing og 1 i Stubbekøbing. Således blev såvel Corselitze som Nørre Ladegård frigjort for indkvartering og kunne derefter sammen med Skjørringegård bortforpagtes.

Ved auktionen i 1723 over bortforpagtningen af Skjørringe fra 1724 til 1730 var den tidligere forpagter, Svend Jensen Clivin, højstbydende, men forpagtningen gik med kongens accept til ritmester Carl Wilhelm Giedde, der betingede sig, at hans kompagni måtte blive liggende i Stubbekøbing, idet kompagniets hø skulle leveres fra Skjørringegård.

Imidlertid blev oberst Schacks regiment allerede i 1725 forlagt til Sjælland, og ritmester Giedde måtte opgive forpagtningen af Skjørringe, der formentlig derefter overgik til købmand Ditlev Flindt fra

Stubbekøbing.

Amtmand Hans Landorph var i 1726 og i årene derefter anklaget for ikke at have grebet ind overfor en række tilfælde af misligheder begået af bl.a. forpagteren på Skjørringe Ditlev Flindt.

En af kongen i 1726 nedsat kommission skulle bl.a. undersøge, hvordan ladegårdenes drift kunne indrettes til fordel for kongen. I modsætning til Corselitze og Nørre Ladegård blev Skjørringe ikke udbudt til bortforpagtning. I stedet foreslog kommissionen, at der her skulle antages en tilsynsmand, der skulle bo på gården og føre tilsyn med såvel bygningerne som gærderne omkring dragonkobleerne.

Ditlev Flindts forpagtningskontrakt ophørte således den 1. maj 1727, hvorefter han ansøgte om stillingen som tilsynsmand. Der var imidlertid flere ansøgere, herunder den tidligere forpagter, Svend Jensen Clivin, der blev anbefalet af kommissionen, men i stedet valgtes Frants Bruun, der var regimentskvartermester ved Oberst Eberhertz's dragoner.

Allerede i 1729 besluttede kongen, at oberst Schacks regiment igen skulle forlægges til Falster, hvor 4 kompagnier skulle indkvarteres i Nykøbing, 1 i Stubbekøbing og et på hver af de tre ladegårde. På Skjørringe blev barakker og stalde ikke færdige, så kompagniet måtte forblive i Saksøbing i vinteren 1729-30. Men forlægningen til Falster varede ikke længe, idet rytteriet i 1732 forlod Falster for sidste gang.

1733 – 1766.

Bortforpagtning.

I 1730 døde Frederik 4., og hans søn med dronning Louise blev konge som Christian 6. Han blev i 1721 formælet med Sofie Magdalene af Kulmbach-Bayreuth. Tilknytningen til Falster var perifer, og parret besøgte kun Falster en enkelt gang – i 1732.

Omkring 1730 nåede den europæiske landbrugskrise Danmark og Norge med fuld styrke. Landmilitseren, der umiddelbart efter tronskiftet var blevet ophævet, blev genindført i 1733, og i den sammenhæng blev stavnsbåndet

indført og senere skærpet. For at lette forholdene for landbruget indførtes i 1735 importforbud for fremmed korn til Norge, således at dansk korn fik en monopolstilling på markedet. Men landbrugets trængsler var langt fra overstået. I 1745-1746 rasede kvægsygen, hvor omkring 300.000 stykker kvæg døde.

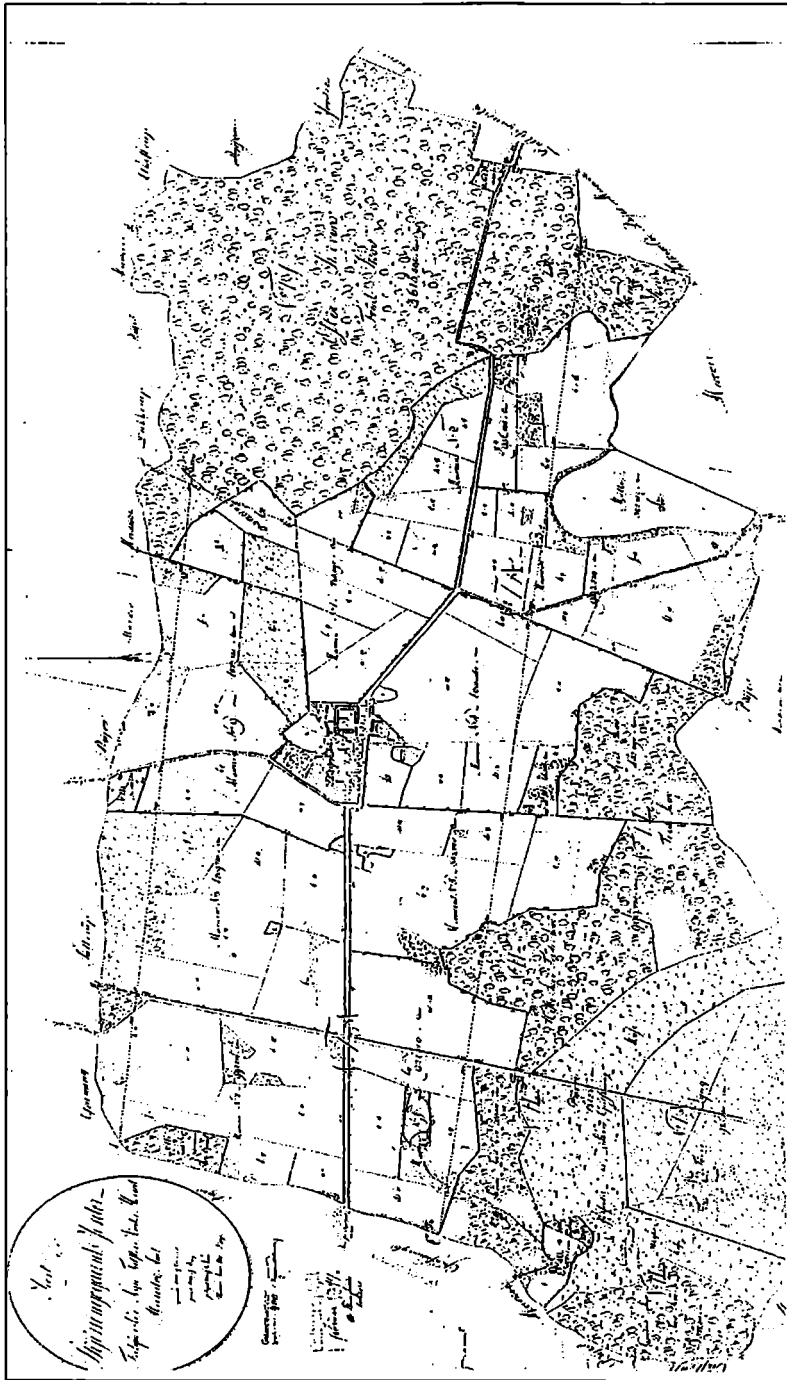
Og i 1746 døde Christian 6. knap 47 år gammel, og hans søn blev konge som Frederik 5. Han havde som kronprins i 1743 indgået ægteskab med prinsesse Louise af Storbritannien, der efter at have skænket sin gemal tre døtre og en søn (den senere Christian 7.) ulykkeligvis døde i barselsseng i 1751. Et halvt år senere indgik kongen et nyt ægteskab med Juliane Marie af Braunschweig-Wolfenbüttel.

Men tilbage til Falster, som rytteriet i 1732 havde forladt. Nu skulle ladegårdene igen klargøres til bortforpagtning. Forpagtningsperioden blev fastsat til 8 år – fra 1733 til 1741, og forpagtningen af Skjørringe blev overdraget til Didrik Felthuus.

I 1741 blev kontrakten fornyet for tiden 1741-1745, men da Didrik Felthuus døde kort efter, overtog hans enke, Mette, forpagtningen, der senere blev forlænget med 2 år til 1747. Den følgende forpagtningsperiode blev også kun på 2 år, fordi der fra militærets side var planer om atter at forlægge et regiment til Falster. Dette blev imidlertid afslået af kongen, og herefter overgik forpagtningen af Skjørringegård for tiden 1747-1749 til Daniel Lundhof, der efterfølgende beholdt forpagtningen i de følgende 4-års perioder indtil 1766 – senere forlænget med 1 år til 1767.

Ved krongodssalget i 1766 købte Ole Jensen Stampe Skjørringe, der nu igen blev privatejet efter i 162 år at have været krongods.

Stampe-slægtens og Dinesen-slægtens tid på Skjørringe beskrives i Årsskrift 2006

KORT
 over
 Skør-
 ringe fra
 1806

Copyright
 Kort &
 Matrikel-
 styrelsen

Anvendt litteratur:

Danske Slotte og Herregårde.

2. udgave – 1965.

Under redaktion af Aage Roussell

Hassings Forlag.

Bind 6 – Lolland-Falster – Mogens Lebech.

Danske Slotte og Herregårde.

1945.

Under redaktion af A. G. Hassø.

Bind 2 – Maribo Amt – Mogens Lebech.

Lolland-Falsters Herregaarde i Fortid og Nutid.

1938 – Lolland-Falsters Venstreblades Bogtrykkeri.

Svend Jørgensen.

Kulturhistorisk Håndbog for Falster

Bind 3: Stubbekøbing Kommune

Jens Ole Jensen og Karl-Erik Frandsen

Udgivet i 1986 af Stubbekøbing Kommune i samarbejde med Københavns Universitet

Mennesker omkring et gods.

1988 – Udgivet af Kulturmindeforeningen i Nykøbing F.

og Museet Falsters Minder.

Palle R. Brandt.

De gamle Slotte og Herregårde.

Årsskrift 1987.

Lokalhistorisk Arkiv – Stubbekøbing.

Bent Koch.

Falster Undersøgelsen.

1989 – I kommission hos Landbohistorisk Selskab, Odense.

Under redaktion af Svend Gissel og Karl-Erik Frandsen.

Falsters Historie.

1934 – Lolland-Falsters historiske Samfund.

Holger Hjelholt.

Nykøbing på Falster gennem Tiderne.

1982 – Nykøbing F. Kommune

Georg Nørregård.

Huse i Stubbekøbing.

1986 – Udgivet af Fredningsstyrelsen og Stubbekøbing Kommune.

Trap Danmark.

1955 – 5. udgave – C. E. Gads Forlag.

Danmarks Historie.

1966 – Politikens Forlag.

Tørveskær i 1860

Fortalt af Anders Plambeck til Karen Toxværd

Karen Toxværd i Væggerløse var en meget flittig interviewer og indsamler af lokalhistorisk viden. I 1910 har hun fået A. Plambeck til at fortælle om hvordan man skar tørv, da han var barn og boede ved Skørringe.

A. Plambeck bor ved Væggerløse, da han fortæller om tørveskæringen, så nogle af afstandene er lidt svære at få hold på, da vi ikke ved hvor han boede og de fleste vel heller ikke er så lokalkendte, men vi syntes alligevel der er så meget spændende i historien, at vi bringer den alligevel.

Nej, nu skal I høre, hvordan det gik til med at skære tørv nede på Skørringe Tørvemose den gang jeg var dreng. Ja, der bliver da skåret tørv endnu, men det er ikke nær så meget som den gang. Der var en strækning så lang som herfra til Marrebæk, altså omtrent en halv mil. Den blev med et tørvejern ridset af i lige store firkanter, som blev solgt ved auktion. Og så var der en bredde så stor som herfra op til Kruens omtrent, den blev mærket af med ris, en part ud for hver firkant, den havde vi at trille tørv ud på til tørring.

De fleste, ja alle dem der kunne, skar tørv på samme dag, og det var en hel festdag.

Madkurven blev lavet til aftenen i forvejen. Jeg husker endnu den vældige grebekurv, vi havde til maden, rigtig gildesmad og en stor lejl fuld af det bedste øl og rigelig med snaps. Kl. 2 - 3 om morgenen blev der begyndt på arbejdet, og så kilede de på lige til vandet kom. Så blev der først holdt frokost, for når vandet kom et sted, så kom det alle steder. Når de så havde fået en rigtig god og solid frokost og rigelig snaps og øl, så tog de fat igen. Det første de gjorde var at sætte vandbænke. To og to

naboer satte hver det halve, og så var der ikke noget, der hed hvil eller mad, før de var færdige, eller før vandet væltede vandbænkene og fyldte alle gravene.

Det var forfærdelig meget om at gøre at have dygtige folk til det arbejde så de kunne få en hel del udrettet på den tid, der var. De kunne arbejde sig 8-10 alen ned, før vandet slog op, og det var egentlig livsfarligt arbejde, for det var ligesom et helt jordskælv, når vandet kom væltende op, og den der da ikke kom op i en fart, han blev jo begravet i dette forfærdelige sorte tørvemuddervand. Jeg husker så tydeligt den lange mand, vi havde, det var en voldsom dygtig arbejder, og vi tingede ham det ene år til det næste, men den ene gang slog vandbænkene alligevel sammen om ham. Op kom han dog og svømmede i land, men gud fader bevares, hvor så han ud! Alle klæderne måtte de have af ham og vride dem (nå, det var jo en sommerdag), og hans tørvejern sejlede de ud efter i et kar.

Det øverste billede er fra 1915, det til venstre er fra 1942.

Selv om arbejdet var blevet lidt mekaniseret i 1942, kan man alligevel genkende arbejdsgangen fra Plambecks beretning.

De koner, der var hjemme, var sjældent rigtig glade, mens mændene var ude at skære tørv; men de fik naturligvis en god daghyre og en svær forplejning med god mad.

Tørven blev stukket af med skarpe, blanke jern af bare stål og kastet op på den før nævnte tørreplads, hvor der så var koner, piger eller knøsinger til at trille dem fra, først langt bort naturligvis og siden nærmere. Noget smul og smat blev der jo liggende nærmere ved graven, det æltede vi så med de bare ben, glattede det jævnt med en skovl og ridsede det i terninger med et tørvejern. Når så tørvene var halvrattede, blev de stablede, to tørv lidt fra hverandre på kant, oven på dem to andre på den modsatte led og en øverst. Siden blev de tårnet, når de omtrent var tørre og mange stable blev sat sammen i et rundt tårn.

De som ikke fik skåret tørv samme dag som de andre, fik sjældent så meget udbytte af deres part. For det første måtte de af deres eget sætte vandbænk til begge sider, som de andre var to og to om, og desuden - ja, det blev jo læst op i konditionerne, at hver skulle skære lodret ned på sin part, men nede under vandlinien kunne de nok stikkes lidt på skrå indtil den nabopart, hvor ingen var til stede, og blev det gjort fra begge sider, blev der kun lidt til den, der kom sidst.

Anders Plambeck fortæller desuden:

Min far var smed, og han fik ½ td. ærter og ½ td. hvede om året af hver gårdmand. Når de så skulle »til smed« kom de gerne kørende klokken 5 om morgenen med jern og trækul og med en vældig madkurv med de forskellige mellemål«

Carlsfeldt

Svend Ove Pedersen

I flere af de sidste årsskrifter har Svend Ove Pedersen skrevet om en af de institutioner, der er blevet grundlagt af Det Classenske Fideicommis.

I år har Svend Ove Pedersens artikel også tilknytning til Det Classenske Fideicommis. Den handler nemlig om Carlsfeldt, som indtil 1919 var en del af fideicommiet

På Fribrødre Åens østbred ved Carlsfeldt lå i middelalderen en hovedgård Bredemad, der nævnes første gang i 1349. Gården blev formentlig revet ned under Dronning Margrethe, men navnet Bredemad birk bevarede indtil 1527. Efter hovedgårdens nedlæggelse blev jorden delt i 16 lodder, som blev udlejet til borgere i Stubbekøbing. I Stubbekøbings ældre historie omtales de som »Kongens 16 Jorder«.

Ved krongodssalget i 1766 blev jorderne solgt til prins Carl af Hessen, der solgte dem videre til J. F. Classen i 1768, og gården blev dermed ved J. F. Classens død i 1792 en del af Det Classenske Fideicommis.

I årene 1767-1771 blev gården Carlsfeldt opført med 3 lige store længer, 80 alen lange og 20 alen brede. Den østre længe var kostald for 90 kreaturer, i syd lå laden, mens der var beboelse i vestfløjen. I 1784 opførtes desuden et mejeri.

Jorden blev drevet som de gamle hovedgårdsmarker med et udstrakt hoveri, hvilket ikke sikrede en ordentlig jordbehandling.

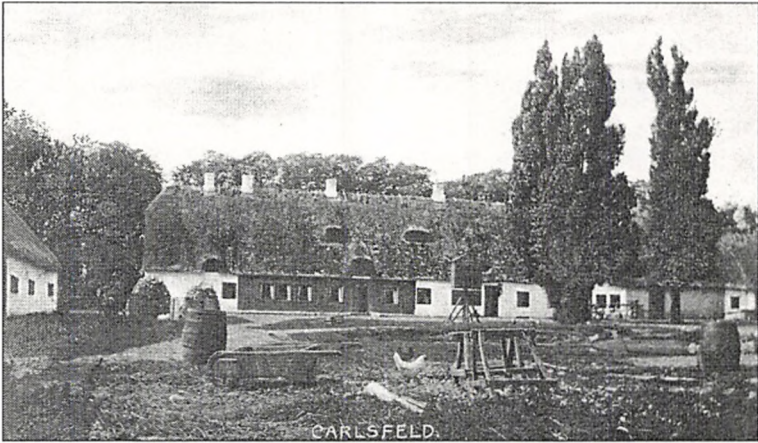
I løbet af 1790 faldt udbytteerne, bl.a. fordi der var sygdom i kornet og rugen var befængt med Klinte og Hejre. Resultatet blev at man besluttede

at bortforpagte både Carlsfeldt og Corselitze, og ved auktionen i 1800 blev forpagter Joh. Th. Neergaard højstbydende og fik forpagtningen af begge hovedgårdes avling, hollænderi (mejeri), hoveri og tiender for 11.100 rd. årligt.

I 1815 fortæller Rawert i den beskrivelse, han lavede om Stubbekøbing, da han på grund af dårligt vejr kom til at opholde sig 4 dage i byen, da han ellers var på vej til Bornholm, at Carlsfeldts bygninger ligger midt i marken og består af en mådelig bolig for forpagteren, 2 lader, en hestestald og en kvægstald.

En gammel synsforretning viser, at Carlsfeldt omkring 1850 var en anselig Ladegård, men at bygningerne ikke dannede et hverken særlig smukt eller regelmæssigt kompleks. Mod vest i gården lå det 35 fag lange beboelseshus, en stråtækt bygning med egebindingsværk, og i forbindelse med denne hestestalden, der havde plads til 29 heste og et par følhopper. I gårdens østside lå kostalden, der var af samme længde som stuehuset og temmelig bred, med fodergang i midten. Bag kostalden lå svinestalden, og mod øst lå også en anden mere forfalden bygning med kreaturstalde og færestier. Desuden var der 2 lader og inde i gården et skur med plads til vogne, brænde, hønsehus m.m.

Gennem flere generationer blev Carlsfeldt forpagtet af slægten Nyholm. Kammerråd J. B. Nyholm, der i 1849 havde sluttet en 10-årig forpagtningskontrakt, døde allerede året efter, men enken drev gården i flere år. 1855 blev forpagtningen overdraget til sønnen Laurits Nyholm, Liselund, der drev Carlsfeldt til sin død i 1884, hvor sønnen Julius N. Nyholm overtog forpagtningen og senere 3 gange fik den fornyet for en 10-års periode. Der var tale om, at hans søn skulle overtage forpagtningen, men inden Julius N. Nyholms kontrakt udløb i 1919, havde Fideicommiets direktion besluttet at sælge godset til udstykning. Til hovedgården Carlsfeldt hørte efter de almindelige opgivelser 656 tønder land, hvor af 204 henregnedes til afbyggergården Vestergårds marker, samt 8 husmandshuse på i alt 18 tønder land. De udstrakte enge (120 tdr. land) var gennemgående af dårlig beskaffenhed.

Gårdspladsen på Carlsfeldt omkring 1910

I juni 1917 blev der holdt vurderingsforretning over Carlsfeldt for at få oplyst, hvad hovedgården var værd i handel og vandel, med udstykning for øje. Arealet angives til 683½ tønder land, herunder 7 arbejdhuse med 15 tdr. land, og ikke mindre end 40 tdr. land uproductive arealer (veje, vandløb m.v.). 147 tdr. land ville formentlig egne sig særlig til bortsalg, nemlig det meste af Tyreholmsmarken, Slotsmarken, Møllemarken og Ouremarken med Stampen. Resten, 329 tdr. land kunne fortsat høre til Carlsfeldt, mens Vestergård med sine 207 tdr. land ligeledes kunne bestå som en selvstændig gård.

Den samlede vurdering var på 487.800 kr., mens 46. tdr. land på Kongsnæs samtidig blev vurderet til 36.000 kr. og nogle mindre jordstykker til 5.100 kr. Indenfor direktionen var der nogen uenighed om, hvorvidt man burde sælge hele gården straks, og der blev ført forhandlinger til forskellig side, men resultatet blev, at Carlsfeldt blev solgt til et konsortium, der ville udstykke gården, mens Vestergård blev købt af forpagter Nyholms søn, forvalter Lauritz Nyholm.

Den 29. juli 1918 blev Carlsfeldt solgt til et Stubbekøbing-konsortium bestående af hestehandler Peter Foged, vognmand Hans S. Knudsen, avlsbruger H. Chr. Koch og købmand Hother Lauritzen. Julius Nyholm havde forpagtningen indtil 1. maj 1919, men køberne overtog nu Fideicommiets rettigheder og pligter med hensyn til aflevering af gården

med tilhørende besætning og inventar. Besætningen skulle medfølge med undtagelse af 40 malkekøer, som Fideicommisset havde solgt til Vestergårds kommende ejer. Handelen omfattede desuden 6 huse med to lejligheder i hver og 6 roeandele.

Konsortiet forpligtigede sig bl.a. til uden godtgørelse at afstå nogle arealer til Stubbekøbing kommune og en kirkegrund ved Ore til Aastrup menighedsråd, ligesom køberne måtte forpligte sig til at sælge nogle arealer til Stubbekøbing Savværk og til kommunen. Købesummen for Carlsfeldt med besætning var 600.000 kr., heraf 350.000 kr. kontant.

Carlsfeldts hovedbygning omkring 1910

Konsortiet gennemførte en udstykning, der blev mere omfattende, end vurderingsforretningens ophavsmænd havde tænkt sig i 1917. Ved udstykningen af Carlsfeldt og Kongsnæs, hvoraf Fideicommisset tidligere havde solgt den østlige del til gårdejer Olsen og den vestlige del med krattet „Tivoli“, der havde været en slags lystanlæg for Stubbekøbings borgere, til købmand Chr. Boas, opstod der 11 selvstændige ejendomme med tilsammen 560 tdr. land. De største var Vestergård med 207 og Carlsfeldt med 157 tdr. land. Af 9 ejendomme havde 8 fra 10 til 60 tdr. land, hvortil kom et mindre husmandsbrug. Samtidig blev 5 bestående ejendomme forøget med i alt 142 tdr. land, og et betydeligt areal blev solgt til byggegrunde for Stubbekøbing kommune. I flere tilfælde blev der

taget hensyn til det almenes interesser, således blev det i 1919 stadfæstet, at Ore krat eller „Tivoli“ også fremover skulle være tilgængeligt for skovgæster.

Kilder: Harald Jørgensen og Fridlev Skrubbeltang: Det Classenske Fideicommis gennem 150 år i Uddrag v/Sv. O. Pedersen, Nr. Ørslev

Åstedsmøde i Virket by Udskiftning og udflytning 1805

Vibeke Ravn-Mortensen

I Virket har man stadig et oldermandslag og en oldermandskiste med de gamle papirer fra dengang virket-bønderne købte deres egen jord og siden udskiftede den. Vi har fået lov at låne papirene, som vi har taget kopier af, og som Eli Jensen har oversat til nutidsskrift. På den baggrund har Vibeke Ravn-Mortensen skrevet artiklen om forandringerne i Virket i perioden 1767-1810.

18.april 1807 blev der holdt Åstedsmøde i Virket By i Falkerslev sogn. Formålet var at foranstalte byens udskiftning »mellem mand og mand«. I en rekvisition fra Virket-bønderne hedder det således:

» Da hr. Stiftlandinspektør Stockfleth for lang Tid siden er færdig med Virket Byes Jorders opmåling til agtende Udskiftning og Deling mellem os undertegnede Virket Byes Gårdbeboere, som Ejere af bemeldte Byes Jorder, bedes Deres Højvelbårenhed hr. Kammerherre og Amtmand v. Morgenstjerne nådigst ville beramme, hvad Dag det måtte være belejligt til et Åstedsmøde i Virket By til en lovlige Udskiftningsforretnings Foretagelse som vi ønskede det snarest muligt da Befordring for alle vedkommende den bestemte Dag skal blive besørget«.

Underskrevet af Nils NL Lisse, Rasmus RS Strange, Hans HH Hare, alle med påholden Pen.«

Det er just denne udskiftningsprocedure der her skal omtales i nærværende artikel.

Lidt om baggrunden for dette udskiftningsmøde: I det 1700- og 1800-århundrede stod landbrugslove og reformer nærmest i kø for at blive realiserede. Det var en langsommelig og vanskelig proces, der tog lang tid og kostede en del kræfter for at blive iværksat.

Selveje

Selveje-status var i 1700-tallet et meget diffust defineret begreb. Hvis f. eks. en godsejer eller kronen stadig havde herlighedsrettigheder på jorden, var selvejerbonden stadig mere el. mindre hoveripligtig og han skulle eventuelt erlægge skat og afgifter til ejeren. Undertiden havde selvejer-bonden kun ejendomsret til bygninger, mens jorden han dyrkede tilhørte ejeren af herlighedsretten.

Denne kunne bestå af f. eks. ret til jagt, fiskeri, lyngslet.

Trods love og forordninger om selveje var processen sej og vakte modstand fra sælgers side på grund af komplicerede jordfordelinger. Derfor sprang man over hvor gærdet var lavest og indførte det såkaldte arvefæste, hvor fæsteren som noget nyt kunne sælge gården, under den forudsætning at den nye ejer kunne svare de forpligtelser, der fulgte med købet.

Som et af de meget få steder i Danmark købtes Virket By til selveje af bønderne. Anledningen var salget af krongodset, som søgtes afhændet flere steder i landet, og det Falsterske krongods var allerede påtænkt solgt i 1763. Først i 1766 kom det til realiteter ved auktion i Nykøbing F.

Forinden var der en masse spekulationer om skoler, kirkers og hovedgårdenes forhold i forbindelse med salget.

Den 9. september kom auktionen så småt i gang. Apoteker Seidelin (apoteker 1764-1801 i Nykøbing F skriver i sine erindringer, at der fandtes »ikkun faa her i Landet og i Stæderne, som havde Mod på at købe noget, undtagen Kammerråd Kehlet og begge de Herrer Hincheldeyer«. Ifølge apotekerens opfattelse var der ligesom »faldet en Tåge over alles Øjne her i Landet, endog de, der forstod sig på Landvæsenet, saa ingen uden de nævnte turde sig tilslaa noget Landgods, skønt der dog var nogle som både havde Evner og Indsigt«.

Seidelin nævner lidt skadefro, at de tøvende nok har fortrudt deres

passivitet, siden der ikke var nogle købere, der ikke senere profiterede herpå. Jordpriserne i Danmark steg nemlig markant fra 1770-erne til et stykke ind i det første 10-år af 1800-tallet. Grunden hertil skyldes bl.a. jordspekulationer. Selvejrbønder, der havde købt gårde af kronen kunne indtil 1807 sælge parceller fra op til 6 gange så høje priser pr. td/hartkorn som de selv havde givet for 40 år siden.

En anden årsag til stigende priser var bedre dyrkningsmetoder, nyere redskaber og dertil en højere viden om agerbrug i det hele taget.

Virket-bønderne købte byens jorde for 75 RDL/hartkorn. Til sammenligning kan nævnes, at Sønder-Kirkeby købte for 30 RDL/hartkorn, Ravnsø for 51 og Gundslevmagle for 49 RDL/hartkorn ved samme auktion som Virket-bønderne. Omtalte kammerråd Kehlet var kautionist for køberne.

Christian Kehlet var egentlig konsumtions skriver, blev senere en dygtig forvalter på en af ladegårdene. Da han søgte om lønforhøjelse fik han i stedet en titel af kammerråd. Han blev pensioneret i 1767, inden da købte han Stangerup Gods, der efter hans død i 1786 blev solgt til bønderne.

Ifølge indleverede dokumenter fra Virket vedr. selvejkøbet i 1766 fremgår det, at finansieringen er sket på flere måder. Dels har Hans Kongelige Majestæt lånt Virket-bønderne den halve kapital, der blev stående og skulle forrentes årligt med 4%. Rest-beløbet foreslås forrentet med 5%.

Apoteker Seidelin, Nykøbing F har lånt bønderne et beløb på 2400 RDL og udstedt en obligation, som i sin helhed kan læses på Lokalhistorisk Arkiv. Som noget helt nyt stilles der som betingelse for lånet krav om, at gårdmændene skal lade deres gårdbygninger assurere i Brandcassen. Her skal dog lige nævnes navnene på de gårdmænd, der i 1766 købte Virket By til selveje:

Willum Willumsen, Jens Nielsen, Jens Pedersen, Niels Lisses Enke, Peter Rasmussen, Anders Andersen, Peder Rasmusen, Jørgen Eriksen, Hans Laursen, Rasmus Nielsen, Lars Christensen, Peder Tynnesen, Ole Hansen, Hans Rasmussen, Ole Eriksens Enke og Jens Rasmussen, altså 16 i alt.

Den 11.december 1766 og næstfølgende 11.juni 1767 erlægges det halve beløb kontant + 4% renter som i alt udgør 3579 RDL. Resten skal forrentes med 5%. Den samlede renteudgift årligt udgør herefter 309 Rdl. + afdrag. Endvidere fremgår det, at 6 af gårdmændene allerede sad i gæld med skatter og landgilde. Der er dokumentation for at der er betalt af på obligationen indtil 1787.

Et interessant bilag fortæller om husmændenes stilling. Virket-bønderne har anmodet om at skøde på husene »siden huusmændene ikke har anbudet betaling efter Taxation«. Skrivelsen fra Amtskammeret formaner om at husmændene ikke bør være udelukket fra at blive selvejere, når de inden den 11.juni præsenterer en betaling. Hvis de senere køber eller sælger til gårdmændene, skal de overlade disse husene til samme pris, som de selv har betalt, medmindre nogen beviselig forandring har fundet sted.

Man kan vel formode, at det har været en stram økonomisk periode, også set i belysning af den overalt i landet hærgende kvægst. I årene 1762,1765 og 1769 rasede kvægst. i Europa. Sygdommen havde en dødelighedsprocent på 98. I Frankrig åbnede den første veterinærskole. Den senere kendte Peter Christian Abildgaard(1740-1801) grundlagde den første danske Kongelige Veterinærskole på Christianshavn i København. Denne blev forløberen for den nuværende Kongelige Veterinære Veterinær- og Landbrughøjskole på Frederiksberg, der blev grundlagt i 1852.

I Virket var der i 1787 16 gårde og 107 personer. I 1844 er der stadig 16 gårde, men nu bor her 156 personer i Virket.

Men nu til Åstedsforretningen i Virket den 18.april 1807, der ved at mærke var rekvireret af Virkets selvejerbønder, der nu havde besluttet at samdriften skulle ophøre og enhver passe sin jord. Det betød samtidig at alle ikke længere kunne blive boende i byen, men at 5 familier måtte forlade det trygge bysamfund og flytte ud på markerne.

Der er en meget detaljeret redegørelse over jordens udskiftning og fordeling.

De 5 gårde blev udflyttet efter lodtrækning. »De øvrige 11 Gårde blive således bequemt liggende i Byen og tildeles hver sin Lod«. Stiftlandinspektør Stockfleth, Nykøbing påpeger dog, at der kan være stor forskel på jordloddernes fortrin. Derfor foreslås en redelig deling og forsikring til udflytterne om en anstændig udflytter- hjælp på følgende måde: Alle udflyttere får hver 430 RDL i hjælp fordelt efter følgende plan:

De 4 hjørnegårde bliver liggende og tildeles den lige ud for samme beliggende jord. Der er tale om den såkaldte stjerneudskiftning, hvor jordlodden er smallest ved byen og bredest for enden af marken. Udflytterstøtten fordeles på den måde blandt hjørnegårdene, at de 3 betaler hver 300 RDL, mens »den sletteste den nordvestre slipper med 200 Rdl- Det besluttet endvidere at yde de 5 udflyttende en hjælp på 2150 RDL efter en bestemt fordelingsnøgle. De 7 resterende gårde slipper med hver 150 RDL.

Ved et senere møde i 1807 ser det ud til at udflytter- hjælpen er steget til 3 af »nybyggerne« fra 430 – 500 RDL mens de 2 sidste er gået ned til 400 RDL. Indliggerne skal desuden levere 44 travet langhalm, tørt egetømmer til 12 fags huse og 500 læs sten, ligesom de også skal yde 5 spanddage, dvs, kørsel med materialer mv. til udflytternes hjælp.

Selvom det påpeges at lodkastning er urimeligt og skadeligt især med en selvejerby, som ikke kan vente nogen væsentlig understøttelse uden fra sig selv, kom man ikke uden om at ty til denne mulighed for flere ejendommers vedkommende. Det gjaldt både indligger-gårdene og især naturligvis de uheldige, der måtte finde sig i det lidet tiltrækkende at slå sig ned langt fra byens trygge verden, ud til en ukendt og usikker fremtid på en jord, der måske sjældent var blevet gødet eller dyrket i det hele taget. De fem uheldige var;

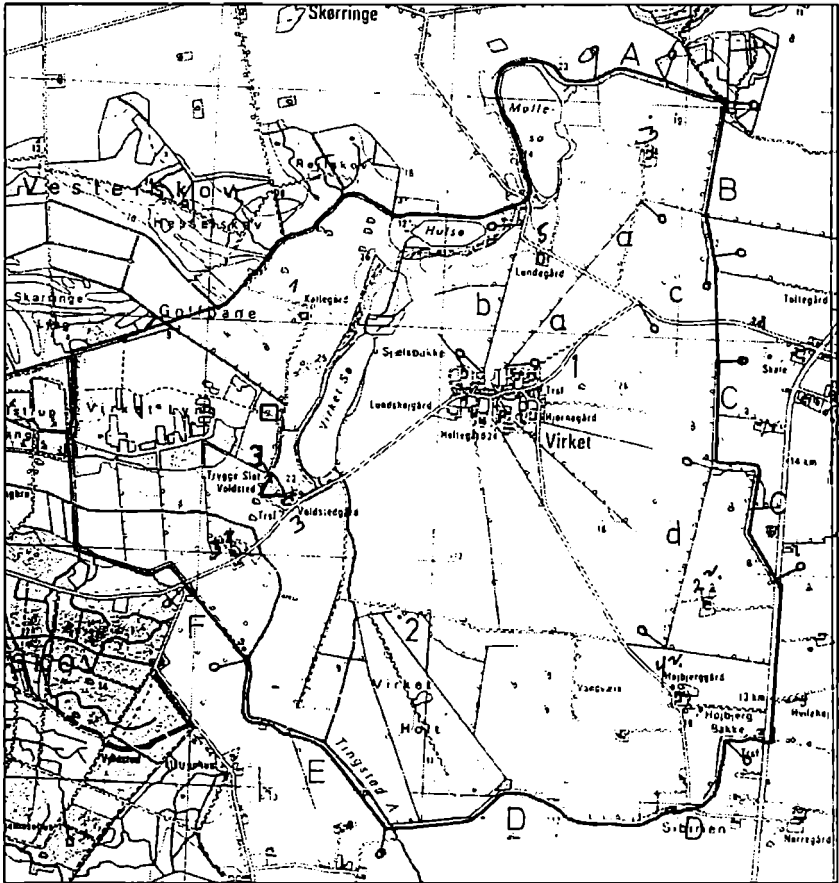
Jochum Køll, der fik udlodden nummer 2 (Golfbanen)

Rasmus Strange, der fik udlodden nummer 4 (Sibirien)

Rasmus Skrædder, der fik udlodden nummer 3, grænsende til Virket Sø –Voldstedgård?

Lars Hansen, der fik udlodden nummer 5

Lars Berthelsen, der fik udlodden nummer 1, grænsende til Mølle Sø

Udsnit af Geodætisk Instituts 4 cm kort. Copyright.

Herefter følger bestemmelser om adgang til græsning, mens Tørvelyngen forbliver til afbenyttelse som hidtil »da Tørvene skæres af hele Byen og deles ligeligt mel. Ejerlavet. Skovs opelskning afventes nærmere bestemmelse fra kommissionen.

Den store skovlov af 1805 var netop sat i kraft og betød det afgørende, at al skov skulle indfredes (af bønderne) og hvor der er skov, skal der stedse være det! Den nærliggende Hannenov Skov ejedes som resten af området af kronen. Principielt var brug af skov fordelt på den måde, at underskoven tilhørte bønderne, overskoven herremanden – eller her kongen. Da skoven således blev stærkt mishandlet af kreaturenes

græsning og overskoven kraftigt udhugget, bl.a. til skibs- og husbyggeri, var det bydende nødvendigt at frede skovene. Mange af statens (kronens) skove fik påbud om at plante eg med henblik på flådens genrejsning efter tabet i krigen mod England i 1803. Et vittigt hoved i skovbruget skrev til Flåden 200 efter, at nu kunne man afhente den bestilte vare, der var klar til fældning!

I 1791 og 1793 tilbagekøbte staten Hannenov Skov, der var på ca. 1.374 ha skov, men i de efterfølgende år frasolgtes atter en del mindre skovlodder og i 1868 solgtes den nordlige del af Hannenov skov. Statens skove blev administreret af Rentekammeret, indtil Statsskovbruget blev oprettet i 1905. Nu hører statens skove under Miljøministeriet.

Under åstedsmødet i Virket 1805 drøfter man også vejes anlæggelse og vedligeholdelse. De fleste af en bredde på 14 alen. Til sidst nævnes at vandløb, veje, gangstier, ler- og grusgrave er fradragen hele den »delende Masse«.

Etspørgsmål som senere blev en anstødssten til stridigheder var anlæggelse af nye veje. Under det aktuelle møde er ikke nævnt protester el. uenighed i denne sag. Et andet stedsevarende problem var hegn- og skelsager, som under dette møde heller ikke gav anledning til problemer, men det skulle vise sig, at det dog senere blev nødvendigt med lovgivningens hjælp til at udrede nogle problemer desangående. Her på mødet blev det kun påpeget at holde sig 1794-loven efterrettelig.

Som lovligt hegn blev anordnet stengærder, jordvolde, ris- og tanggærde, gærde omkring haver, gårds- og huspladser. Et væsentligt islæt i loven var plantning af levende hegn, især med pil. Naboers forpligtelse med vedligeholdelse af hegn blev fastsat til, at hvis det drejede sig om rejsning af ny hegn, skulle der tages »halvt hegn«, dvs. at den ene lodsejer vedligeholdt det halve hegn, mens naboen tog sig af den anden halvdel. Et fænomen der visse steder den dag i dag stadig er gældende. Etableringen af disse hegn forandrede det danske landskab til et levende net af strenge, der strakte sig ud i terrænet. Visse steder er de gamle hegn bevarede til stor nytte for både æstetikken, men også for markens dyr, der bruger dem som ledelinier til at søge ly og føde.

Hans Jørgen Strange og hustru omkring år 1900 - 100 år efter lodtrækningen, der betød at Strange måtte flytte ud til Sibirien.

Vi springer nu frem til 1820 hvor bønderne i Virket igen er samlet. Denne gang drejer det som de udtørrede strækninger ved de 3 søer i bylavet: Borresø (Virket Sø), Huul Sø og Mølle- eller Tvettesøen.

Disse strækninger tilhører samtlige byens selvejergårdmænd til fælles fordel.

For **Borresøens** vedkommende drejer det sig om de gårdmænd, hvis jord grænser til søen. Men enes om afgifter til den fælles bykasse og tilladelse til at oprense grøften fra søen til slusen, der «ej må forandres med Hensyn til Slusens Dybde». Man skal sørge for at vandets nuværende højde bliver holdt. For Huul Søens vedkommende er der kun én tilgrænsende lodsejer, nemlig Niels Lise. Knud Hare skriver i 1998-årsskriftet om Virket i 1930-erne, at Lises-gården blev delt og jorden til Huul Sø blev opkøbt af godsejer Dinesen, Skørringe, der »kunne lukke af for adgangen til søen«!

Mølle eller Tvette søens tilgrænsende lodsejere blev pålagt afgift til fælles brug og der anvistes veje til søen for at høste siv. Det understreges i dokumentet, at der ingen forandring må ske i denne bestemmelse,

uanset »hvad Årsag vi forskriver os retten til de udtørrede strækninger« – selv hvis søerne skulle udtørre.

Til sidst forbyder man de søgrænsende gårdmænd at lade deres køer opæde det spæde siv.

De selvstændige Virket-bønder synes således at have forpligtet hinanden på disse vilkår vedrørende søerne og de udtørrede strækninger. Enigheden synes dog at tage noget af med tiden, for i 1825, fem år efter, mødtes stiftlandinspektøren med vitterlighedsvidner og sognefogeden fra Falkerslev angående en strid, der var opstået blandt bønderne om grænserne til byens søer.

Vandstanden var nemlig faldet i Borresøen. Derfor blev det bestemt at stiftlandinspektøren skulle nedramme nogle pæle, så der ikke var tvivl om grænseområderne. De berørte 3 lodsejere var Niels Drusens enke, Jochum Køll og Rasmus Skrædder. Samme procedure blev anvendt ved Huul Søen, hvor man med pæle markerede skel til Skørringe Gods.

Vedr. Tvettesøen enedes man om at forholdene »forblive uændrede, hvorpå Slusen v. Borresø ikke har nogen Indflydelse«.

Til sidst bestemte man at kontraktens indhold fra 1820 i fremtiden var gældende, dog med den forandring at fremtidige rettigheder til de udtørrede strækninger kun gjaldt efter de nedrammede pæles afmærkninger. Opstod der tvistigheder i fremtiden, skulle 2 kyndige og uvitterlige (uvildige) mænd foretage et skøn og »begge Parter skal herved finde sig fornøjede.(tilfredse).

Om Virket by skriver G. Begtrup i sin bog »Agerdyrkningens tilstand «: »Virket anses for den bedste Bye på Landet, når der den blev udskiftet, da den besidder god Agerjord, Eng, betydelig Tørveskjær, Skov og Fiskeri«.

Processerne med opmåling, fordeling af jordlodder, tit efter lodtrækning og at sætte papir-planerne i værk var en enorm præstation, der krævede mange kræfter af de implicerede. Alle disse aktiviteter skete da heller ikke i en bestemt takt, men tværtimod i ryk, afhængig af bla. de lokale

og administrative forhold.

Ifølge de dokumenter der her er omtalt og kommenteret vedr. Virket Bys udskiftning, ser det ud til, at viljen til og enigheden om en fredelig udskiftnings-forretning har været til stede. Stadig ifølge omtalte dokumenter. Udover tvisten med sømråderne vides ikke, om de faktuelle forhold var anderledes.

Sammenfattende kommentarer:

Virket har eksisteret i hundreder af år som et samfund. I 1766 købte bønderne sig fri, kammerråd Kehlet stod som kautionist. Købet blev finansieret dels af Kongens Kasse, dels af privat obligationslån. Det fremgår jo ikke af dokumenterne, hvornår udflytterne faktisk flyttede ud på deres nye lod. De fleste steder i perioden kunne der gå 10-20 år. Man forstår hvorfor. Så store omvæltninger sker jo ikke hurtigt, men tager mange år og en del kræfter. Lodderne skulle indhegnes, marginaljordene skulle opbrydes, gødes og renses for sten. Veje skulle anlægges og skov indhegnes med sten. Gårde skulle nedbrydes, flyttes eller fjernes. Samtidigt skulle det daglige landbrugs-arbejde passes. Selvejrbonden som egen herre med fod under eget bord var et flot stykke Danmarks-historie. Nogle klarede det ikke, andre kunne aflevere til en fremtid, der bød på fremgang, men også vanskeligheder.

Når man læser den gamle vedtægt for Virket By fra 1721 kan man næsten forstå, at det var en lettelse af frigøre sig for byfællesskabet. Vedtægterne indeholder 54 detaljerede punkter, hvor intet overlades til tilfældigheder. Her et lille udpluk:

Punkt 38: »Al Fastelavns Renden med alle andre uskikkelige julestuer, hvormed hidtil Dags stor Ødselhed i Mad og Drikke, skal hermed gandske og aldeles være afskaffet.....Og så fremt nogen Bonde uden særlig vigtig Aarsag naar de udi Kiøbstæderne indkommer, sig der opholder længere end til Solens Nedgang, må han derfor vente at vorde vedbørlig afstraffet.«

Punkt 43: »Ingen maa paa Samlepladsen overfalde hinanden med Skielsord eller anden uskikkelig Medfart, hvor det kand have fornøden at samles, under straf af 1 Mark til Eierlaget, desforuden bør den skyldige at lide efter Loven«.

I øvrigt skal det lige bemærkes, at Virket gamle Bylav eksisterer den dag i dag, dog under andre former som for over 200 år siden.

Stor Tak til Eli Jensen, Horbelev, der har oversat disse dokumenter fra gotisk til nudansk skrift.

Kilder:

Falsters Historie bind II, H. Hjelholt

Det danske landbrugs historie 1536-1810. udgivet af Landbohistorisk Selskab

*Kulturhistorisk Håndbog for Falster bind 3. Stubbekøbing kommune
Jens Ole Jensen og Karl-Erik Frandsen. Udgivet 1986*

Lolland-Falsters historiske Samfund Årbog XII, 1924.

Lolland-Falsters historiske Samfund Årbog XVII, 1929

Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing Kommunes Årsskrift 1998

Det danske Landbosamfund 1500-1800, Fridlet Strubbeltrang, udgivet af

Den danske historiske Forening, 1978

Div. kopier af dokumenter fra Virket Bylavs arkiv.

Dagligliv på Dyrløvs gård i Sdr. Alslev omkring år 1900

Kirsten Dyrlov

Kirsten Dyrlov var med til at starte Lokalhistorisk Arkiv i 1978 og hendes interesse for at bevare historien for eftertiden har bl.a. resulteret i, at hun har beskrevet, hvordan livet på gården var i hendes forældres og bedsteforældres tid, og har overdraget Lokalhistorisk Arkiv disse beretninger.

Kirsten Dyrlov er født i 1906 i Sønder Alslev.

Jeg vil forsøge at skildre livet på mine bedsteforældres gård i Sønder Alslev i slutningen af forrige århundrede og lidt ind i dette, og jeg tror ikke, at det var meget forskelligt fra andre gårde.

Dagen begyndte kl. 4½ om morgenen og sluttede kl. 7 aften. Gården var næsten selvforsynende med alt - der var en mølle på gården, den maledes mel og gryn til gårdens forbrug - bagningen foregik i den store ovn - og der blev bagt så mange brød, at der var længe mellem bagingen.

De brød, som ikke skulle bruges med det samme blev lagt i melsække og hængt op på skorstenen på loftet og hentet ned, når der var brug for det.

Alt øl blev brygget. Et stort trækar med hul i bunden blev sat på en treben, en »karstol«, en ølstav blev sat i hullet på karret - så blev der lagt rughalm i bunden og derpå kom maltet, hvor der blev hældt kogende vand over. Det stod og trak en tid - så blev ølstaven løsnet og øllet løb ned i et andet kar, som stod under det store bryggekar. Det første øl det var gammeløllet, derefter blev der igen hældt kogende vand over mal-

tet, og efter en tid løsnedes ølstaven, og det daglige øl løb ned i et andet kar. Tredie hold vand gav det tynde øl, som ofte husfolk fik lov at hente. Så blev der tilsat afkog af humle, og når så øllet havde samme temperatur som nymalket mælk, blev der drysset mel over og tilsat gær. Lagner eller lignende blev lagt over karene.

Næste dag blev gæren skummet af, og øllet kom på rengjorte og skoldede trækar. Disse ankre blev tæt tillukket til øllet skulle bruges. Gammeløllet kunne godt indeholde nogle promille, som narrede den mand, der holdt af gammeløl.

Der var også fårehold på gården. Én gang om året blev fårene vasket og lukket ind i en ren sti, til de var tørre, og så blev de klippet.

Ulden blev kartet og undet, og en del sendt til vævere, hvor der blev vævet bolster til dyner i mange fine farver til gårdens forbrug, og noget til næste generation. Der blev også vævet stampevadmel til herretøj og kørekapper. Kørekapperne blev foret med lammeskind. Og så blev der syet fodposer af fåreskind til at sætte fødderne i på de lange køreture. Af fåretællen blev der støbt lys, og en del blev, når det var smeltet, hældt over med koldt vand, og derefter formet i hænderne som store boller, lagt i saltkarret og brugt til al slags stegning, f.eks. pandekager.

Gården havde også sit eget røgeri, hvor der blev røget pølser, flæsk, skinker og lammelår. Når der var noget i skorstenen, måtte der kun fyres med bølgebrænde. Pilebrænde fra egne hegn var ellers det almindelige brændsel.

Til storvask blev brugt askelud, det vil sige, at bølgeaske blev hældt over med vand og udtrækket brugt til at vaske i. Det gav en meget fin hvid vask, men var hårdt ved hænderne. Til at skure bord og gulve blev brugt en halmvisk, der blev dyppet i aske og sand. Alt blev skyllet efter i koldt vand, og alt af træ blev smukt hvidt.

Haven bugnede af frugter, men intet måtte gå til spilde. Svedsker og pærer blev tørret i ovnen til brug til sulemad til vinter. Af æblerne blev der lavet most, og »bærmen« fik grisene. »Bærmen« var affaldet fra mostpressen. Æbler blev delt i fire stykker og kernehuset taget ud. Derefter blev der syet en snor igennem dem, og så blev de hængt ud i sol og vind, til de var tørre.

En yndet daglig ret var fedgrød; det var byggryn kogt på en salt suppe og med tørrede pærer i.

En festret kaldet »helligtrekongers ret« var letsaltet ribben eller magert stribeflæsk kogt sammen med tørrede pærer i meget lidt vand. Det var en meget dejlig ret, der skulle spises med groft rugbrød.

Når en ko tabte et horn, blev det samlet op, rensat og skåret i stykker og brugt til pølsehorn, når der blev slagtet. Når en kalv døde, blev den flået og skindet solgt, men ådslet lagt ud til hønsene.

Hvis en hest døde, flåede min bedstefar den, og fedtet blev smeltet af og sat i en kobbergryde i kælderen og blev brugt til at smøre seletøj med.

Alt staldarbejde var kvindernes, og de måtte deltage i meget markarbejde, som f.eks. at sprede mæg, luge roer og alt i høsten. .

Haven på Dyrløvs gård i 1910

Stemningsbillede fra 5. maj 1945

Den 5. maj 1945 og i dagene derefter var der som i resten af landet fest i Stubbekøbing.

Folk mødtes på gaden og på havnen, og da der kom besøg af to engelske flyvere, var trængslen på Torvet stor. Der var virkelig grund til at være glade og til at feste.

For dem der havde ansvar for ro og orden og for dem, der i en periode måtte tage ansvar for udviklingen – nemlig frihedskæmperne – var det en meget anspændt og nervøs tid.

Der lå stadig krigsskibe uden for havnen og man var i tvivl om, hvorvidt der var våben på det store lazaretskib inde i havnen.

Der var meget at tage vare på og være nervøse for.

For de mange tyske flygtninge på lazaretskibet »Rügen« og i de mange godsvogne var det måske også en befrielse, at krigen var slut, men det var ikke løssluppen glæde, der prægede dem. Nogle kom ikke længere, men døde i Stubbekøbing. De fleste kom i flygtningelejre forskellige steder på Falster, inden de i løbet af et par år kunne vende tilbage til Tyskland.

På de næste sider viser vi et udsnit af livet i Stubbekøbing omkring den 5. maj 1945.

Glade danskere - nogle med flag - spadserer på havnen, mens tyske soldater gør klar til hjemrejse.

Havnegade 5 blev under besættelsen brugt af tyskerne. Den 5. maj overtog danske vagtposter huset.

På det nederste billede er det doktor Malling med frue (næsten gemt) og Karen og Ole Buch med Inge i klapvognen, der spadserer i havnegade.

Den 11. maj kom 4 engelske soldater til Stubbekøbing. Borgmesteren tog imod på rådhuset og frihedskæmperne paraderede på Torvet.

Billedet herunder er formentlig fra samme dag.

Frihedskæmpere i Stub-
bekøbing.

På billedet til venstre ises
Harald Rasmussen og
Georg Hauschildt som nr.
2 og 3

Nederst Amaliegruppen
med bl.a. Anders Hansen og
Johannes Larsen, Alkestrup,
Svend Hansen Truelstrup
og Anders Wehlast, Magle-
brænde, som havde frem-
stillet de flade stålhelme.

Øverst tyske krigsskibe og lystsejlere. Lystsejlerne kom med civile flygtninge fra kampområderne i øst.
Nederst tyske soldater på vej hjem. Det store skib forrest er lazaretskibet "Rügen", der kom med flygtninge, både syge, sårede og raske.

Sårede og trætte flygtninge og soldater på havnen i Stubbekøbing

Kommunalreformer

Karin Suhr Rasmussen

Ved kommunalreformen i 1970 blev Maglebrænde, Åstrup, Falkerslev, Horbelev, Nørre Ørslev-Horreby-Karleby, Sønder Kirkeby-Sønder Alslev og Stubbekøbing til én kommune - Stubbekøbing kommune.

Forud var der gået mange diskussioner om, hvilke kommuner der skulle lægges sammen, bl. a. var der tvivl om, hvor Lillebrænde-Torkilstrup skulle være - i Stubbekøbing eller Nørre Alslev. Resultatet blev - som vi ved - de ovennævnte 7 kommuner med et indbyggertal på omkring 8.000.

Før kommunesammenlægningen var der i alt 57 byråds/sognerådsmedlemmer. Det blev reduceret til 17 og senere til de nuværende 11 byrådsmedlemmer.

Det første byråd bestod af 8 socialdemokrater, 2 radikale, 2 konservative og 5 fra venstre, og man valgte Georg Hauschildt til borgmester. Hauschildt havde været borgmester i Stubbekøbing siden 1957 og havde ledet sammenlægningen til alles tilfredshed.

Hvad er det så for en kommune, vi har boet i de sidste 35 år? Er vi nogensinde blevet én kommune? Eller er der stadig lige så langt fra Sønder Alslev til Stubbekøbing - og omvendt?

Det er der nok mange forskellige meninger om. Det er mere målbart at se på, hvilken udvikling der er sket i de kommunale institutioner:

Vi har fået bibliotek, fire børnehaver, 3 sportshaller (den ene var der næsten i forvejen) og inden kommunen nedlægges også et plejecenter. Af de 5 folkeskoler er der 2 + 1 friskole tilbage. Der er kommet nye boligområder i Stubbekøbing, Horbelev og Horreby, og efter mange års stilstand er nu især Stubbekøbing kommet med i det nye byggeboom.

Der er stadig både forretninger og virksomheder i kommunen, selv om man nok må acceptere, at området mere og mere bliver et sted, hvor man bor, mens man arbejder et andet sted.

Det betyder ikke at hele området er blevet en stor soveby. Der er stadig masser af liv, både i købstaden og i landområderne. Foruden det erhverv, der trods alt stadig er her, har vi et aktivt forenings- og kulturliv og en dejlig natur, som turisterne også har fået øje på.

Alt dette skal vi nu bringe med ind i den Guldborgsund kommune, som den kommende kommunalreform har resulteret i. Endnu engang er forholdene blevet for små, og vi skal nu vænne os til at leve i en kommune, der også omfatter Nysted, Sakskøbing, Sydfalster, Nørre Alslev og Nykøbing F. Stort bliver det, og bekymrede kan vi sagtens blive, når vi tænker på, om der nu også vil blive taget hensyn til os, der bor i yderområderne.

Husker de os, når der skal planlægges og udvikles? Kan vi gøre noget for at gøre opmærksom på alle vores herligheder, eller drukner de i alle de andres herligheder. Får vi nogen institutioner her eller skal alt til Nykøbing? Eller til Nørre Alslev eller Sakskøbing? Har de ikke meget bedre tilbud end vi? Spørgsmål er der nok af, forhåbentlig får vi nogle gode svar på dem.

Der er allerede meget i gang for at gøre overgangen så nem som muligt. Kommunerne arbejder selvfølgelig på højtryk for at få alt til at klappe - alle de forskellige måder at gøre ting på, som nu skal samordnes, alle de ny institutioner, de skal overtage fra amtet, al den forskellige IT, der skal samkøres osv.

Men også ude i foreningerne og andre steder, prøver man at være på forkant. Ældrerådene, kulturelle samråd, de lokalhistoriske arkiver, sportsforeningerne - alle er i gang med at lære "de andre" at kende og få oprettet nye samarbejdsrelationer. Det er spændende og inspirerende.

Når vi i november i år får valgt det nye sammenlægningsudvalg, som fra 1. januar 2007 er det nye byråd, har vi taget et stort skridt hen imod sammenlægningen. Selv om de gamle byråd fortsætter 2006 med, vil deres indflydelse blive mindre og mindre - vi begynder at være én stor kommune.

Vi ønsker den nye Guldborgsund kommune al mulig held og lykke.

Borgmestrene i Stubbekøbing kommune 1970 - 2006

Georg Hauschildt
1970 - 1982

John Erdmann
1982 - 1997

Merete Lise
1998 - 2001

Ole Bronee Sørensen
2002 - 2006

Fra Arkivet

Karin Suhr Rasmussen

Det har været et stille og roligt år på arkivet uden de store begivenheder, men med mange besøg og meget arbejde med meget registreringsarbejde.

Vi har dog haft enkelte arrangementer, nemlig som sædvanlig Arkivernes Dag den anden lørdag i november, hvor der sidste år var pænt besøg. Det håber vi også der bliver i år.

Den 22. maj deltog vi Historiens Dag. Et projekt der var startet af kulturministeriet, og som mange arkiver landet over deltog i. Vi deltog ved at fortælle stedets historie ved Grønsund, ved Stampen, ved Horbelev kirke, i Stubbekøbing kirke, på Torvet, ved Bønned Slot og på arkivet blev der fortalt om Tyreholmen.

Nogle steder var det folk fra arbejdsgruppen, der fortalte, andre steder havde vi fået »folk udefra« til at fortælle og ved Stampen var det husets beboere, der havde stillet sig til rådighed.

Vi var meget glade for den hjælpsomhed vi blev mødt med, når vi bad om hjælp.

Tak til alle, der brugte en eftermiddag på at formidle historien.

Mange besøg er lig med mange spørgsmål og mange slægtsforskere. Hver gang vi får et spørgsmål og hver gang, der kommer en og forsker i en familie, vi ikke har vidst så meget om, bliver vi også selv klogere på egnens historie.

Mange kommer heldigvis også for at aflevere billeder eller arkivalier til arkivet, og da det jo er det, hele arkivet er baseret på, er vi glade hver gang nogen husker at spørge, om vi er interesserede, inden de kasserer deres gamle papirer.

Vi har i år fået lov at se nogle arkivalier, som vi ikke har fået, men som vi har taget kopier af, og som har været med til at øge vores viden.

I Virket har man stadig de gamle papirer i oldermandskisten. Vi har haft lånt dem, så de nu er blevet oversat til nutidsskrift, og det har resulteret i artiklen om Virket, som kan læses her i årsskriftet.

En anden »kopi-indlevering« fik vi, da vi havde besøg af en af byfoged Jørgen Scheels efterkommere. Jørgen Scheel var byfoged i Stubbekøbing 1765-1793.

Blandt alle de papirer vi så, og som vi fik lov at tage kopier af, var der en »historie«, der især sprang i øjnene.

Jørgen Scheels søn Ditlev Flindt Scheel blev i 1796 gift med Caroline Jæger. Deres første søn døde knap 2 år gammel, hvilket Ditlev Scheel meget rørende beskriver i sin dagbog. De får senere endnu en søn, som bliver opdraget hos sin faster og onkel i Næstved, da forældrene i 1810 bliver skilt. Drengen var da 8 år, og der skal ikke megen fantasi til at forestille den forargelse, der har mødt moderen, der forlod mand og barn. Blandt papirene lå en afskrift af Ditlev Scheels skilsmissebegæring, hvor han meget beklager sin kones ønske om at opgive ægteskabet.

Til venstre Ditlev Scheels ejendom, Vestergade 40.
Overfor boede Samuel Jæger med de 2 døtre Caroline og Margrethe

Ditlev Scheel blev senere gift med Margrethe Jæger, en søster til hans første kone.

Da jeg slog op i kirkebogen for at se denne sidste vielse i 1813, opdagede jeg, at der i løbet af ganske kort tid er blevet viet tre par, hvor der er bemærket »Han havde tilforn været i ægteskab, men havde ladet sig skille med den første kone«. Ikke usædvanligt i vore dage – men i 1813!

Caroline Jæger blev senere gift og fik flere børn, men da hun efter Ditlev Scheels død søgte kontakt til deres søn, blev hun afvist.

Familien Scheels våben

Se sådan kan en enkelt aflevering, som endda kun er kopier, fortælle en hel historie om en familie, men også om en tid, hvor en 32-årig kvinde skal have sin far som »Naturlig Værge« til at underskrive sit skilsmissegodkendelse, men hvor det dog har været muligt for hende at blive skilt, når hun ønskede det.

Jeg vil også i år sige tak til de frivillige medhjælpere på arkivet, til arbejdsgruppens medlemmer og til bibliotekets personale for hjælpsomhed og godt samarbejde.

Jeg håber, at der også fremover vil komme mange gæster på arkivet for at se vores billeder, slægtsforske, undersøge ejendomsforhold og meget mere. Jeg håber også, at mange vil huske, at grundlaget for at vi kan hjælpe så mange med oplysninger, er, at nogen husker at aflevere materiale til os.

Alle er velkomne.

ÅRSBERETNING FOR LOKALHISTORISK FORENING FOR STUBBEKØBING KOMMUNE 2004-2005

Siden sidste udgivelse af foreningens årsskrift 2004 er der sket en del ændringer i foreningens bestyrelse. Først og fremmest valgte foreningens mangeårige formand, Kristine Asser Hansen at trække sig. I den anledning arrangerede den nye bestyrelse en lille festlighed under generalforsamlingen i februar, hvor vi sammen med medlemmerne med fuld ret kunne fejre og takke Kristine for hendes enestående indsats for foreningens vækst og trivsel i over 20 år.

Også her skal igen lyde en STOR tak til Kristine Asser. Det er først og fremmest hendes fortjeneste at foreningen er i god trivsel og vækst. Og vi i den nye bestyrelse vil, sammen med vores medlemmer, forsøge at løfte arven i hendes ånd.

I stedet for Kristine indtrådte Else Nymand Sørensen i bestyrelsen. Også et hjerteligt velkommen til hende. Bestyrelsen konstituerede sig v. første møde efter generalforsamlingen med Vibeke Ravn-Mortensen som formand, Asger Klüver-Jensen som kasserer og næstformand. Ligeledes blev Edith Due Petersen valgt som suppleant. Også velkommen til Edith.

I det forløbne år har vi som sædvanligt haft mange gode foredragsholdere og vi glæder os til endnu flere.

2 udflugter er med stor tilslutning blevet arrangeret. Først til Arkæologisk Museum i Århus, hvor vi fik en fantastisk personlig og varm velkomst og efterfølgende rundvisning af museets leder Jan Skamby Madsen. Vi overnattede i luksuøse omgivelser på Hotel Ebeltoft Strand, hvor vi som en overraskelse for medlemmerne havde engageret en fornøjelig mand til at fortælle molbohistorier for os. Han kom iført egnens nationaldragt og medbringende sin hund, der indgik i aftenens lille foredrag. Det vakte jubel og glæde, ikke mindst fordi han som tidl. Næsgårds-elev følte en vis samhørighed med os fra Stubbekøbing. Næste dag kørte vi til Gl. Estrup, hvor vi tilbragte det meste af tiden med at bese det smukke museum. Inden hjemkomsten spiste vi på Vissenbjerg Kro ved Odense.

I august gennemførtes en vellykket tur til Odense, hvor vi bl.a. var i HC Andersens Hus. Den fynske landsby og sejltur på Odense Å vakte også glæde og ikke mindst den dejlige aftensmad i »Pandekagehuset« i Jette Søndergaards kyndige regi afsluttede en dejlig dag.

Den nye bestyrelse er allerede nu i gang med at tænke på foreningens 25-års jubilæum i 2009.

Vi overvejer flere muligheder, som ikke p.t. skal afsløres. Men vi vil undersøge mulighederne, ikke mindst det økonomiske grundlag for en markering af jubilæet.

Endvidere har bestyrelsen nogle andre nye tiltag på bedding, hvoraf et er kontakt med andre foreninger med hensyn til evt. samarbejde, kontakt til offentlige myndigheder, og hvad den nye storkommune vil komme til at betyde for lokalhistorisk arkiv m.v. Vi overvejer også et nyt navn til foreningen, måske kan medlemmerne komme med et godt bud?

Med stor tak til alle, der har hjulpet foreningen i det forløbne år med allehånde opgaver, store som små, er det vores håb, at foreningen stedse må være levende og aktiv fremover. Vi er meget modtagelige for ny inspiration og hører gerne på forslag. Så kom endelig frem med de tanker og ideer, I eventuelt har, der kan styrke foreningens vækst og trivsel.

Særslev, oktober 2005

Vibeke Ravn-Mortensen
Formand.

Bliv medlem af

LOKALHISTORISK FORENING

for Stubbekøbing Kommune

Nærmere oplysninger fås hos:

Vibeke Ravn-Mortensen	54 44 50 81
Asger Klüver-Jensen	54 44 43 15
Bent Blomquist	54 53 80 24
Bent Jørgensen	54 44 29 49
Else Nymann Sørensen	54 44 18 51

Eller på:

Lokalhistorisk Arkiv, Biblioteket, telf. 54 44 15 29

Arkivleder Karin Suhr Rasmussen

Åbningstider:

Mandag kl. 15-18, onsdag kl. 10-13

1. lørdag i måneden kl. 10-13